

पश्चिम नेपाल ग्रामीण खानेपानी तथा
सरसफाई परियोजना - दोस्रो चरण

२०१५

ग्रामिस्तरीय पूर्ण सरसफाई निर्देशिका तथा नमूना योजना

परियोजना सहयोग इकाई

FCG International Ltd

1/1/2015

**पारिवहन नेपाल ग्रामीण खानेपानी तथा सरसफाइ परियोजना दोस्रो चरण
गाविसस्तरीय पूर्ण सरसफाइ निर्देशिका तथा नमूना योजना**

विषय सूची

प्राक्कथन	iii
१. गाविसस्तरीय पूर्ण सरसफाइ योजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयन निर्देशिका	४
१.१ परिचय	४
१.२ गाविसस्तरीय पूर्ण सरसफाइ योजनाका प्रमुख शिद्धान्तहरु	५
१.३ पूर्ण सरसफाइ चरणको लक्षित क्षेत्रहरु	५
१.४ पूर्ण सरसफाइ तथा आनीवानी परिवर्तनका सूचकहरु	७
१.५ गाविसस्तरीय पूर्ण सरसफाइ योजनाको विषय सूची	८
१.६ गाविसस्तरीय पूर्ण सरसफाइ योजना तयारी तथा कार्यान्वयन प्रकृया	९
१.७ गाविसस्तरीय पूर्ण सरसफाइ योजना तयारी समय तालिका	14
१.८ भूमिका तथा जिम्मेवारी	१५
२. गाविसस्तरीय पूर्ण सरसफाइ नमूना योजना	१७
२.१ पृष्ठभूमि	१७
२.१.१ जिल्लाको सामान्य परिचय	१७
२.१.२ गाविसको सामान्य परिचय	१७
२.१.३ पूर्ण सरसफाइ अभियान	१७
२.१.४ पूर्ण सरसफाइ तथा आनीवानी परिवर्तनको सूचकहरु	१७
२.२ गाविसको पूर्ण सरसफाइ तथा स्वच्छताको अवस्था	१८
२.२.१ गाविसमा रहेका कार्यालय तथा संघ संस्थाहरुको विवरण	१८
२.२.२ घरायसी शौचालय सुविधाको अवस्था तथा प्रयोग	१९
२.२.३ घरायसी सरसफाइ तथा स्वच्छता सम्बन्धी सुविधा तथा अभ्यास	२०
२.२.४ सरसफाइ तथा स्वच्छता सम्बन्धी सामाग्रीहरुको उपलब्धता	२०
२.२.५ गाविसमा रहेको मानवीय स्रोतको विवरण	२१
२.२.६ विद्यालयमा शौचालयको व्यवस्था	२२
२.२.७ संस्थागत सरसफाइ र स्वच्छताको अवस्था	२२

**पार्श्वम नेपाल ग्रामीण खानेपानी तथा सरसफाइ परियोजना दोस्रो घरण
गाविसस्तरीय पूर्ण सरसफाइ निर्देशिका तथा नमूना योजना**

२.२.८ सार्वजनिक शौचालयको सरसफाइ र स्वच्छताको अवस्था	२३
२.२.९ सरसफाइ तथा स्वच्छता सुविधाहरु तथा संरचनाहरुमा प्रकोपको जोखिम	२३
२.३.१ परिकल्पना	२४
२.३.२ लक्ष्य तथा उद्देश्यहरु	२४
२.३.३ गाविसस्तरमा खुल्ला दिसामुक्त घोषणा पश्चात तथा पूर्ण सरसफाइका कृयाकलापहरु लागि निर्देशनात्मक शिद्धान्तहरु	२४
२.३.४ पूर्ण सरसफाइ योजना कार्यान्वयनका लागि गाविसलाई आवश्यक पर्ने स्रोत र साधनको व्यवस्थापन ..	२७

पश्चिम नेपाल ग्रामीण खानेपानी तथा सरसफाइ परियोजना दोस्रो चरण गाविसस्तरीय पूर्ण सरसफाइ निर्देशिका तथा नमूना योजना

प्राककथन

गाविसस्तरीय पूर्ण सरसफाइ तथा स्वच्छता योजना गाविसको योजना हो । यसले राष्ट्रिय सरसफाइ गुरु योजना २०६८ ले निर्देशित गरे बमोजिम खुल्ला दिसामुक्तको अवस्थालाई दिगो बनाउन सहयोग पुऱ्याउनेछ । पश्चिम नेपाल ग्रामीण खानेपानी तथा सरसफाइ परियोजना दोस्रो चरणले कार्यक्रम लागु भएका जिल्ला तथा गाउँ विकास समितिहरूलाई (गाविस) गाविसस्तरीय पूर्ण सरसफाइ तथा स्वच्छता योजना तयार गर्न प्रोत्साहित गर्ने उद्देश्यले यो पूर्ण सरसफाइ तथा स्वच्छता योजना निर्देशिका तथा नमूना कार्य योजना तयार गरिएको हो ।

यसमा समाविष्ट गरिएको योजना तर्जुमा प्रकृया तथा कार्यान्वयन पद्धति सरोकारवाला संघ संस्थाहरू, सामुदायिक समूह, निजी क्षेत्र, धार्मिक तथा सास्कृतिक समूह र वास क्षेत्रमा कार्यरत संघ, संस्थाहरूको वृहत सहभागितामा आधारित छ । यो रणनीतिले स्थानीयस्तरमा भएका सञ्जाललाई प्रयोग गरी पूर्ण सरसफाइ तथा स्वच्छताका सन्देशहरू जन समुदायमाझे पुऱ्याउनेछ । यो निर्देशिकाको मूल्य ध्येय भनेको विभिन्न सामुदायिक समूहका लागि गतिशील पूर्ण सरसफाइ योजना तर्जुमा प्रकृयाद्वारा पूर्ण सरसफाइ तथा स्वच्छता सम्बन्धी व्यवहार परिवर्तनका लागि प्रज्वलन गरी पूर्ण सरसफाइ अभियानमा तीव्रता ल्याउनु रहेको छ ।

यो निर्देशिकामा विस्तृतरूपमा पूर्ण सरसफाइ योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन प्रकृया, हरेक चरणबाट प्राप्त हुने प्रमुख लक्ष्य तथा लक्ष्य प्राप्तिका लागि गर्नु पर्ने गाविस तथा बडास्तरीय मुख्य मुख्य कृयाकलापहरूको व्याख्या गरिएको छ । उदाहरणको रूपमा यसमा केही कार्य योजना नमूना पनि प्रस्तुत गरिएको छ । यो निर्देशिकामा व्यवहार परिवर्तन संचारका तौरतरिकाहरूको व्याख्या नगरिएता पनि कार्यान्वयन प्रकृया र पद्धतिमा केन्द्रित रही यो निर्देशिका तयार पारिएको छ ।

यो निर्देशिकामा पश्चिम नेपाल ग्रामीण खानेपानी तथा सरसफाइ परियोजना पहिलो र दोस्रो चरण तथा मध्य तथा सुदूर पश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्रमा सञ्चालित ग्रामीण जलस्रोत व्यवस्थापन परियोजनाले विगत वर्षहरूमा गाविसस्तरीय जलस्रोत उपयोग गुरु योजना तयार गर्दाका उत्तम अभ्यास र सिकाईहरूलाई समाविष्ट गरिएको छ ।

स्थानीय स्वायत्त शासन ऐन २०५५ र यस संग सम्बन्धित नियामावलीले परिदृश्य गरेको सहभागितात्मक, तल देखि माथि सम्म जाने योजना पद्धतिलाई अवलम्बन गरेको छ । निर्देशिकालाई दरिलो आधारस्तम्भ प्रदान गरेको छ । यो निर्देशिकामा पश्चिम नेपाल ग्रामीण खानेपानी तथा सरसफाइ परियोजना पहिलो र दोस्रो चरणले गाउँ विकास समितीस्तरीय खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता योजना (VDC WASH Plan) तयार पार्दाका अनुभव र सिकाईहरूलाई पनि समेटेको छ ।

यस निर्देशिकामा लैंगिक तथा मानव अधिकारमा आधारित वास कार्यक्रम, प्रकोप न्यूनीकरण तथा वातावरणीय परिवर्तन जस्ता सवालहरूलाई समेत समावेश गरिएको छ ।

यो निर्देशिका सिकाईको चरणमा भएकोले प्रयोगकर्ताहरूबाट सुभाव तथा पृष्ठपोषणको समेत अपेक्षा गरिएको छ । यदि उपयुक्त देखिएमा यो निर्देशिकालाई पश्चिम नेपाल ग्रामीण खानेपानी तथा सरसफाइ परियोजना दोस्रो चरणको अन्त्यतिर कार्यक्रम सञ्चालनका सिकाईहरूलाई निरन्तरता र विकासको लागि राष्ट्रियस्तरमा छलफल गरी अन्तिमरूप दिइने छ ।

**परियोजना सहयोग इकाई, पश्चिम नेपाल ग्रामीण खानेपानी तथा सरसफाइ परियोजना दोस्रो चरण
पोखरा, कास्की जिल्ला, नेपाल**
असार २०७२

पश्चिम नेपाल ग्रामीण खानेपानी तथा सरसफाइ परियोजना-दोस्रो चरण गाविसस्तरीय पूर्ण सरसफाइ निर्देशिका तथा नमूना योजना

१. गाविसस्तरीय पूर्ण सरसफाइ योजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयन निर्देशिका

१.१ परिचय

यो निर्देशिका खुल्ला दिसामुक्त गाविस घोषणा गरिसकेका गाउँ विकास समिति र गाविसस्तरीय खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता समन्वय समितिहरूको लागि तयार पारिएको हो । गाविसको पूर्ण सरसफाइ योजना चरणबद्ध प्रक्रियाद्वारा तयार गर्नका लागि यस निर्देशिकाले सहयोग गर्नुका साथै पूर्ण सरसफाइको नमूना योजनाको खाका पनि प्रस्तुत गरेको छ । यो निर्देशिकाको उद्देश्य खुल्ला दिसामुक्त पश्चात गाविसमा पूर्ण सरसफाई तथा स्वच्छतालाई दिगो रूपमा संचालन गर्न, पूर्ण सरसफाइका आनीवानी परिवर्तनका कृयाकलाप प्रवर्द्धन गरी गाविसलाई नै पूर्ण सरसफाइयुक्त गाविस घोषणा गर्न लक्षित छ । यो गाविस पूर्ण सरसफाइ योजना निर्देशिकाले गाविसको विद्यमान सरसफाइको अवस्था, तथ्यांक संकलन, विश्लेषण, योजना तयारी प्रक्रामा सहमति तथा स्वच्छता र सरसफाईका आनीवानीमा पूर्ण परिवर्तनको अवस्था हासिल गर्नका लागि प्रबढ्नात्मक कृयाकलाप तथा लक्ष्य निर्धारण गर्नको लागि मार्गदर्शन प्रदान गर्दछ ।

खुल्ला दिसामुक्त घोषणाको प्रतिफललाई दिगो र निरन्तर रूपमा अगाडि बढाइ आधारभूत सरसफाइ तथा स्वच्छताको अवस्थामा सुधार गर्नु अत्यन्त जरुरी हुन्छ । खुल्ला दिसामुक्तको अवस्थालाई दिगोरूपमा परिवर्तन तथा निरन्तरता दिन सरसफाइ सम्बन्धित आनीवानी परिवर्तनमा जोड दिनुपर्ने हुन्छ न त्र भने परिवर्तन दिगो हुनेछैन । यसका लागि सरसफाइ तथा स्वच्छता सम्बन्धी सुविधाहरूको विकास गर्नुका साथै व्यवहार परिवर्तनलाई पनि प्रवर्द्धन गर्नुपर्ने हुन्छ । सरसफाइ तथा स्वच्छता अधिकांशः लैंगिक तथा सामाजिक समावेशीकरणसंग सम्बन्धित छ । महिला पुरुष, वालवालिका, किशोर किशोरी, अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूका सरसफाइ तथा स्वच्छता सम्बन्धी भिन्न भिन्न किसिमका आवश्यकता र सवालहरु हुन सक्छन । त्यस्तै गरी विभिन्न सामाजिक समूहहरु, विभिन्न स्थानमा बसेवास गर्ने समुदायका पनि सरसफाइसंग सम्बन्धित आफैने किसिमका धार्मिक तथा सांस्कृतिक परम्परा रीतिरिवाज र प्रचलन हुन सक्छन (जस्तैः महिनावारी हुंदाको सरसफाइ) । यस्ता सवालहरूलाई सम्बोधन गर्न विशेष रणनीति आवश्यक पर्ने हुन्छ । त्यसकारण हरेक चरणमा लैंगिक तथा सामाजिक समावेशीकरण दृष्टिकोणलाई ध्यान दिन अपरिहार्य हुन्छ ।

गुणस्तरीय सरसफाइका सुविधाहरूमा पहुँच मानिसका आधारभूत अधिकार हो । त्यसैले, सरसफाइ तथा स्वच्छतालाई निरन्तरता दिन जरुरी हुन्छ । सम्पूर्ण जनसमुदायमा खुल्ला दिसामुक्त घोषणा पश्चात पर्याप्त मात्रा सरसफाइ तथा स्वच्छता सुविधाहरूमा पहुँच पुगेको सुनिश्चित गरी दिगोरूपमा पूर्ण सरसफाइका व्यवहार परिवर्तन तथा पूर्ण सरसफाइतिर उन्मुख गराउनु पर्नेछ ।

राष्ट्रिय सरसफाइ गुरु योजना २०६८ मा उल्लेख भए बमोजिम सरसफाइको अन्तिम लक्ष्य भनेको पूर्ण सरसफाइयुक्त गाविस वा क्षेत्र बनाउनु हो । पहिलो खुडकिलाको रूपमा खुल्ला दिसामुक्त घोषणा र तत्पश्चात पूर्ण सरसफाइको चरण शुरु हुन्छ । यो गाविसस्तरीय पूर्ण सरसफाइ योजना (VDC Post ODF/Total Sanitation Plan) ले खुल्ला दिसामुक्तको अवस्थालाई दिगो बनाउन र पूर्ण सरसफाइ तथा स्वच्छतामा सुधार ल्याउन मद्दत पुऱ्याउने छ । गाविसस्तरीय पूर्ण सरसफाइ योजना सहभागितात्मक, तलदेखि माथिल्लो तहसम्म जाने र आंशिक माथिबाट तल भर्ने योजना प्रक्रियाको उपज हो । यो योजना गाविसको रेखदेखमा स्थानीयस्तरका माग तथा जिम्मेवारी भल्काउने गरी तयार गरिएको हुनाले सबैलाई मान्य हुने विश्वास लिइएको छ । यसको सफलता भनेको गाउँ विकास समितिस्तरीय खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता समन्वय समिति (भिवाससिसि) को सक्रिय सहभागिता र यस संग सम्बन्धित विभिन्न सरोकारवालाहरु जस्तैः शिक्षा क्षेत्र, स्वास्थ्य, बुद्धिजीवी, धार्मिक नेता, सामुदायिक संस्थाहरूको संलग्नतामा निर्भर रहनेछ ।

सरसफाइमा मानव अधिकार

सरसफाइमा मानव अधिकार भनेको सबैको पहुँच भएको अर्थात सबैखाले प्रयोगकर्ताले (महिला, बाल वृद्ध, अपाङ्गता भएका) प्रयोग गर्न सक्ने स्वस्थकर, स्वच्छ, सुरक्षित, गोपनीयता, सांस्कृतिक रूपमा सबैलाई स्वीकार्य, सुरक्षित स्थानमा प्रयोगकर्ता मैत्री संरचनालाई जनाउँछ ।

पश्चिम नेपाल ग्रामीण खानेपानी तथा सरसफाइ परियोजना-दोस्रो चरण गाविसस्तरीय पूर्ण सरसफाइ निर्देशिका तथा नमूना योजना

यो योजना गाउँ विकास समितिस्तरीय खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता योजना (VDC WASH Plan) वा जलस्रोत गुरु योजनाकै एक भाग वा अंगको रूपमा एकिकृत रूपमा तयार गर्न वा छूटै गाविसस्तरीय पूर्ण सरसफाइ योजना (VDC Post ODF/Total Sanitation Plan) मात्रै पनि तयार गर्न सकिनेछ। यी दुई बीच रहेको मुख्य भिन्नता भनेको (VDC WASH Plan) ले सरसफाइ तथा स्वच्छता सहित खानेपानी को बृहत क्षेत्रलाई समेत समेटेको छ। त्यसकारण विस्तृत योजना प्रकृया समावेश भएकोले एकिकृतरूपमा योजना प्रकायाको फाइदा पाउन सकिन्छ। VDC Post ODF/Total Sanitation Plan ले विशुद्ध रूपमा खुल्ला दिसामुक्त पछिको सरसफाइ तथा स्वच्छतालाई जोड दिएको छ भने यसले खानेपानी योजनाको योजना प्रकृयालाई भने सहयोग गर्दैन तथापि यसमा सरसफाइका लागि पनि अति आवश्यक पर्ने र पूर्ण सरसफाइका लागि पनि स्वच्छ र शुद्ध हुनुपर्ने भएकोले यहाँ खानेपानीको सन्दर्भलाई पनि सम्बोधन गरिएको छ। पानीको अभावले सरसफाइ तथा स्वच्छताको दिगोपनामा वाधा पुन्याउन सक्छ। यदि VDC WASH Plan बनाउदानै पूर्ण सरसफाइका कृयाकलापहरु समावेश गरी सकिएको छ भने यो निर्देशिकालाई पूर्ण सरसफाइका कृयाकलापहरु गाविस, वडा तथा क्षेत्रगतरूपमा कार्यान्वयन गर्नका लागिमात्र प्रयोग गर्न पनि सकिनेछ।

१.२ गाविसस्तरीय पूर्ण सरसफाइ योजनाका प्रमुख शिद्धान्तहरू

पूर्ण सरसफाइ योजना तयारी गर्दा योजना तयारी तथा कार्यान्वयनलाई सफल बनाउन केही सिद्धान्तहरूलाई अनुसरण गर्न जरुरी हुन्छ।

- स्थानीय सरकारको नेतृत्व तथा समुदायको व्यवस्थापन
- भिवाससिसिको सकृय भूमिका
- सरोकारवाला संघ संस्थाहरू जस्तै: सामुदायिक समूह, निजी क्षेत्र, धार्मिक तथा सांस्कृतिक समूह र वास क्षेत्रमा कार्यरत संघ, संस्थाहरूको वृहत सहभागिता
- योजनाको तल देखि माथि सम्म जाने (Bottom up) धारणाको प्रवर्द्धन
- सम्मानपूर्णरूपमा मानव अधिकारमा आधारित सहभागितात्मक तथा समावेशी प्रकृया
- स्थानीय स्तरमा क्षमता विकास
- मुख्य मुख्य पक्षहरूमा समुदायको जनचेतना अभिवृद्धि, प्रष्ट संचार, निर्दिष्ट कार्य
- सरसफाइ सम्बन्धी सुविधा र सामग्रीहरूको तथ्यांक तथा जानकारी र विश्लेषण
- मुख्य मुख्य कृयाकलापहरूको कार्य योजना तथा लक्ष्य निर्धारण
- सरसफाइ सम्बन्धी व्यवहार परिवर्तनको दिगोरूपमा प्रवर्द्धन
- जलवायु परिवर्तन अनुकूलन र प्रकोप जोखिम न्यूनीकरणका पक्षलाई समायोजन

१.३ पूर्ण सरसफाइ चरणको लक्षित क्षेत्रहरू

खुल्ला दिसामुक्त घोषणा पश्चातको चरणामा दिगो व्यवहार परिवर्तनका लागि आवश्यक प्राथमिक क्षेत्रहरू पहिचान गर्न महत्वपूर्ण हुन्छ। चित्र १ मा केही त्यस्ता प्रकृयालाई तहगतरूपमा प्रस्तुत गरिएको छ।

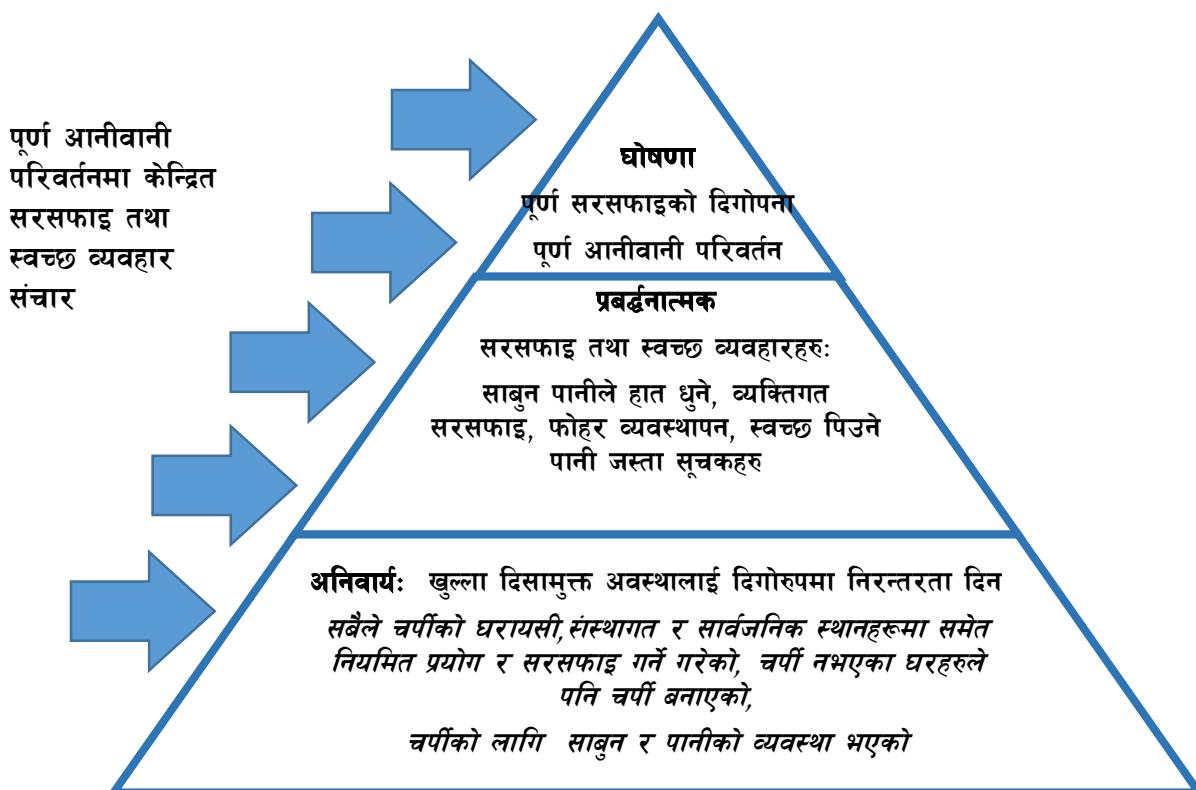
पहिलो: सही रूपमा भएको खुल्ला दिसामुक्त अवस्था नै खुल्ला दिसामुक्त पश्चातको चरण तथा पूर्ण सरसफाइको आधार हो। यदि यो सही रूपमा भएको छैन भने पूर्ण सरसफाइको कुनै औचित्य रहदैन। त्यसैले खुल्ला दिसामुक्त घोषणा पश्चात यो अवस्थालाई दिगोरूपमा निरन्तरता कायम राख्न जोड दिनुपर्ने हुन्छ। खुल्ला दिसामुक्त घोषणा पश्चात पनि सबैले चर्पीको प्रयोग गर्ने वानीलाई प्रवर्द्धन गर्न घरायसी, संस्थागत र सावर्जनिक स्थानहरूमा समेत नियमित प्रयोग र सरसफाइ गर्ने गरेको, चर्पी नभएका घरहरूले पनि चर्पी बनाएको, चर्पीको लागि साबुन र पानीको व्यवस्था जस्ता कार्य भएको सुनिश्चित हुनुपर्छ। यसका लागि विभिन्न व्यवहार परिवर्तन संचारका तौरतरिकाहरू प्रयोग गर्नुपर्छ।

पाँचम नेपाल ग्रामीण खानेपानी तथा सरसफाइ परियोजना-दोस्रो चरण गाविसस्तरीय पूर्ण सरसफाइ निर्देशिका तथा नमूना योजना

खुल्ला दिसामुक्त घोषणा पश्चात पनि चर्पी नभएका नयाँ घरहरू बनेका हुन सक्छन्। गरिब परिवारहरूले चर्पी नबनाएको अवस्था अथवा अन्य किसीमका कमी कमजोरीहरू पनि रहेका हुन सक्छन्। कहिलेकाही पानीको अभावको तथा अन्य कारण पनि मानिसहरू पुनः खुल्ला ठाउँमा दिसा गर्न जाने हुन्छन्। त्यसकारण, खुल्ला दिसामुक्त घोषणा पश्चातको चरणमा सर्वप्रथम चर्पी प्रयोग नहुनुका कारणहरू, मूल्य समस्याहरू, समस्या समाधानका उपायहरू पत्ता लगाइ चर्पीको प्रयोगलाई निरन्तरता दिन आवश्यक परेमा नयाँ चर्पी निर्माणलाई समेत प्रवर्द्धन गर्नु पर्छ। चित्र १।

दोस्रो: खुल्ला दिसामुक्त घोषणा पश्चातको चरणमा विभिन्न किसिमका व्यवहार पतिवर्तन संचारका औजारहरूलाई प्रवर्द्धन गर्नुपर्छ। चर्पी प्रयोगका अतिरिक्त सरसफाइ गुरु योजनामा उल्लेख गरेका पूर्ण सरसफाइका अन्य क्र्याकलापहरू जस्तै: चर्पी नभएका घरहरूले चर्पी बनाएको, चर्पीको लागि साबुन र पानीको व्यवस्था, साबुन र पानीले हात धुने वानी, व्यक्तिगत सरसफाइ, फोहर व्यवस्थापन, वातवरणीय सरसफाइ, सुरक्षित खानेपानीको प्रयोग जस्ता मुख्य मुख्य सरसफाइ र स्वच्छता सम्बन्धी वानीहरूको अभ्यासलाई निरन्तरता दिनुपर्छ। यसका अतिरिक्त अन्य विस्तारित सरसफाइ र स्वच्छता जस्तै: सुरक्षित खाना र महिनावारी सरसफाइलाई पनि प्रवर्द्धन गर्नु पर्छ।

तेस्रो भनेको, सहमति गरिएका सम्पूर्ण पूर्ण सरसफाइका सूचकहरू पूरा भएपछि बडा तथा गाविसलाई पूर्ण सरसफाइयुक्त क्षेत्रको रूपमा घोषणा गर्नु हो। तथापि, पूर्ण सरसफाइ क्षेत्र घोषणा गर्नु मात्र आफैमा अन्तिम लक्ष्य नभएर सही अर्थमा मानिसहरूको सरसफाइ र स्वच्छता सम्बन्धी व्यवहारमा परिवर्तन भएको देखिनुपर्छ।

चित्र नं. १: पूर्ण आनीवानी परिवर्तनका क्रियाकलापहरू

**पश्चिम नेपाल ग्रामीण खानेपानी तथा सरसफाइ परियोजना-दोस्रो चरण
गाविसस्तरीय पूर्ण सरसफाइ निर्देशिका तथा नमूना योजना**

चित्र नं १ पूर्ण सरसफाइ चरणको लक्षित क्षेत्रहरु

१.४ पूर्ण सरसफाइ तथा आनीवानी परिवर्तनका सूचकहरु

नेपाल सरकारले तथार पारेको सरसफाइ गुरु योजना २०६८ अनुसार निम्न पाँच आनीवानीहरूलाई मुख्य तथा अनिवार्य सूचकहरुको रूपमा उल्लेख गरेको छ । यी पाँच सूचकहरु पुरा गरिसकेपछि मात्र गाउँ, वस्ती, वडा वा गाविसलाई पूर्ण सरसफाइयुक्त क्षेत्र भनि घोषणा गरिनेछ ।

- १) चर्पीको नियमित प्रयोग,
- २) महत्वपूर्ण अवस्थाहरूमा साबुन पानीले हात धुने अभ्यास,
- ३) घरायसी तहमा पिजने पानीको सुरक्षित व्यवस्थापन र शुद्धिकरण,
- ४) व्यक्तिगत सरसफाइ/स्वच्छता कायम गर्ने – नियमित रूपमा नड काट्ने, नुहाउने, लुगा धुने, दैनिक कपाल कोर्ने, दांत माभने आदि र
- ५) घर भित्र र बाहिरका तरल र ठोस फोहोर मैलाको उचित व्यवस्थापन

माथि उल्लेखित आधारभूत सूचकहरु सहित केही आधारभूत तथा विकसित सूचकहरु समावेश गरी एउटा पूर्ण सरसफाइयुक्त नमूना गाउँ बनाउन सकिनेछ । तल तालिका १ मा हेर्नुहोस

आधारभूत सूचक: पूर्ण सरसफाइ घोषणा गर्न अनिवार्य रूपमा पुरा गर्न पर्ने गरी व्यवस्था गरिएका सूचकहरु आधारभूत सूचक हुन् । आधारभूत सूचकहरूमा सरसफाइ गुरुयोजनाले निर्देशित गरेका पाँच सूचकहरु अनिवार्य हुनेछन् भने अन्य आधारभूत सूचकहरु सरोकारवालाहरूले आवश्यकता अनुसार पूर्ण सरसफाइ नमूना गाउँ बनाउनको लागि थप गर्न सक्नेछ ।

अन्य विस्तारित सूचकहरु: पूर्ण सरसफाइ घोषणा हुनको लागि यी सबै सूचकहरु पुरा गर्नु अनिवार्य नभएता पनि थप स्तरीकरणको लागि विकसित/विस्तारित सूचकको गणना गरिन्छ । यी सूचकहरूलाई समावेश गरेमा प्रकृयालाई गुणात्मकरूपमा फलदायी बनाउन सहयोग पुग्नेछ ।

तालिका १: पूर्ण सरसफाइ तथा आनीवानी परिवर्तनको सूचकहरु

आधारभूत सूचक	विकसित । विस्तारित सूचकहरु
व्यक्तिगत सरसफाइ / स्वच्छता	नियमित रूपमा नड काट्ने, नुहाउने तथा लुगा धुने, दैनिक कपाल कोर्ने, दांत माभने, व्यक्तिगत रूपमा प्रयोग हुने सामानहरू सफा राख्ने
नियमित चर्पीको प्रयोग	सबैले चर्पीमा नियमित दिसा गर्ने, चर्पीको नियमित सरसफाइ गर्ने, चर्पीको लागि साबुन र पानीको व्यबस्था गर्ने

**पश्चिम नेपाल ग्रामीण खानेपानी तथा सरसफाई परियोजना-दोस्रो चरण
गाविसस्तरीय पूर्ण सरसफाई निर्देशिका तथा नमूना योजना**

साबुन पानीले हात धुने	चर्पीको प्रयोग पछि, खाना बनाउनु, खानु र खुवाउनु अघि, कुनै पनि फोहर कुरा र विषादी छोएपछि, विरामी तथा बच्चाको स्याहार गर्नु अघि र पछि
सुरक्षित पानी पिउने	पानी पिउने, खन्याउने, राख्ने भांडाहरू सफा र छोपेर राख्ने, छोपेको इनार, ह्यान्ड पम्प र सुरक्षित मुहानको पानी पिउने गर्ने, खानेपानी सुरक्षा योजना लागु भएको वितरण प्रणालीको पानी पिउने, पिउने पानी असुरक्षित भए घरायसी शुद्धिकरण गर्ने
घरभित्र र बाहिरको सरसफाई	घर आंगनको सधैं सफाई गर्ने, घरबाट निस्कने फोहरको वर्गीकरण तथा व्यवस्थापन गर्ने, घरबाट निस्कने फोहर पानीको व्यवस्थापन गर्ने, गोठको व्यवस्थापन गर्ने, धुवांरहित भान्साकोठाको व्यवस्था गर्ने
सुरक्षित खानेकुरा	खानेकुरा पकाउने भांडा, भान्सा सफा तथा खानेकुरा छोपेर राख्ने, राम्ररी पकाएर मात्र खाने, खानेकूरा सुरक्षित भण्डारण गर्ने, पकाएको र कांचो खानेकुरालाई नमिसाउने, सुरक्षित पानी र खाद्यवस्तुको मात्र प्रयोग गर्ने
महिनावारीको सरसफाई	कपडा तथा प्याड उपलब्ध हुने, सरसफाईको लागि सुरक्षित ठाउंको व्यवस्था हुने, गोपनियता कायम हुने, सरसफाईको लागि पानी उपलब्ध हुने

१.५ गाविसस्तरीय पूर्ण सरसफाई योजनाको विषय सूची

गाविसस्तरीय पूर्ण सरसफाई योजनाले दिगो सरसफाई र स्वच्छ आनीबानीको लक्ष्य लिएको छ । खुल्ला दिसामुक्त स्थितिको दिगोपनाको प्रत्याभूति यसको प्राथमिक उद्देश्य हो । यस योजनाको कार्यान्वयनमा कुनै कमी कमजोरी भएमा त्यसको सुधार गर्दै लैजाने कार्यलाई पनि निरन्तरता दिइनेछ । स्वच्छता र सरसफाईसंग सम्बन्धित प्रमुख व्यवहारहरूलाई प्रवर्द्धन गर्ने प्रज्वलन कार्यलाई निरन्तरता दिएमा पूर्ण सरसफाईको अवस्था हासिल हुनेछ । विभिन्न समूह र क्षेत्रका सरोकारवालाहरूलाई उनीहरूको विशेष कार्य योजना मार्फत व्यापक सहभागितालाई मान्यता दिइ यो योजनालाई कार्य उन्मुख र गतिशील बनाउनु पर्दछ ।

पारिविक्षणम् नेपाल ग्रामीण खानेपानी तथा सरसफाइ परियोजना-दोस्रो चरण गाविसस्तरीय पूर्ण सरसफाइ निर्देशिका तथा नमूना योजना

गाविस खुल्ला दिसामुक्त पश्चातको योजनाले खुल्ला दिसामुक्त अवस्था, जनसांख्यिकीय आंकडा, सरोकारवाला, शैक्षालय प्रयोग र घरपरिवारमा अन्य स्वच्छता व्यवहारको वर्तमान स्थिति, सरसफाइ र स्वच्छता सामग्रीको उपलब्धता, सान्दर्भिक मानव संसाधन, संस्थागत र विद्यालयगत सरसफाइको स्थितिमा आधारभूत जानकारीहरू समावेश गरिएको छ । अध्याय २ मा तथ्यांक संकलन सम्बन्धित फारमहरू प्रस्तुत गरिएको छ । खुल्ला दिसामुक्त पश्चातको योजनामा वडा निर्दिष्ट कार्य योजनाको खाका पनि समाविष्ट छ र वडा तथा गाविस स्तरका लक्ष्य निर्धारणको पनि व्याख्या गरिएको छ । यसका अतिरिक्त स्रोतको पहिचान र अनुगमनको पनि व्यवस्था गरेको छ । विस्तृतरूपमा सबैको संलग्नता विना पूर्ण सरसफाइको अवस्था हासिल गर्न र पूर्ण सरसफाइको अवस्थालाई दीर्घकालिन बनाउन असम्भवप्राय हुन्छ । योजनाको कार्यान्वयन मुख्यतया क्षेत्रगत र समूहगतरूपमा तयार पारिएको कार्य योजना, तिनीहरूको परिचालन र प्रवर्द्धनात्मक गतिविधिहरूमा आधारित छ । पूर्ण सरसफाइ योजनाको नमूना विषय सूची अध्याय-२ मा उल्लेख गरिएको छ ।

१.६ गाविसस्तरीय पूर्ण सरसफाइ योजना तयारी तथा कार्यान्वयन प्रकृया

गाविसस्तरीय पूर्ण सरसफाइ योजनाले गाविसको सरसफाइ तथा स्वच्छताको वर्तमान अवस्था, सरोकारवालाहरूको पहिचान, यिनीहरूको भूमिका तथा जिम्मेवारी, अनुगमन गर्नु पर्ने पूर्ण सरसफाइका सूचकहरू, लक्ष्य निर्धारण जस्ता गतिविधिहरूलाई समाहित गरी सरसफाइ तथा स्वच्छताका लागि खुल्ला दिसामुक्त घोषणा पश्चात गर्नुपर्ने विभिन्न क्रियाकलापहरूको विस्तृत रूपमा व्याख्या गर्दछ । यो योजना गाविस र गाविसस्तरीय खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता समन्वय समितिसंगको नेतृत्व र सरोकारवालहरूको पूर्ण सहयोगमा तयार पार्नु पर्नेछ । यो योजना स्थानीय अधिकारीहरू, राजनैतिक दलहरू र समुदायको पूर्ण स्वामित्वमा हुनुपर्दछ । गाविसले यस योजनाको अनुमोदन गर्दछ भने जिल्ला परिषदले यसको समर्थन गर्दछ । गाविस मा काम गर्ने सम्पूर्ण सरोकारवालाहरूले यस योजना र यसमा उल्लेखित पद्धतिलाई पालना गर्नुपर्दछ जसले गर्दा कार्यक्रम संचालनमा समन्वय कायम भई दोहोरोपना हट्टनेछ ।

गा.वि.स खुला दिसामुक्त पश्चात योजनाको तयारी र कार्यान्वयन, सहभागितामुलक प्रक्रिया र समुदायको परिचालन, सामुहिक छलफल तथा आनीवानी परिवर्तन संचारका औजार आदिमा आधारित छ । यो योजना समुदायमा आधारित संघ संस्थाहरू र विभिन्न समूहहरू, सञ्जाल, निजी क्षेत्रमा कार्यरत व्यक्तिहरूसंगको अन्तरक्रिया र उनीहरू संग केन्द्रित कार्य योजना तर्जुमा तयारी गरी उनीहरूलाई सकृद बनाइनेछ । स्थानीयस्तरका तथ्यांकहरू योजना तयारी प्रक्रियाबाट तै संभव भएसम्म स्थानीय सक्रिय कार्यकर्तालाई परिचालन गरी उपयुक्त रूपमा वडास्तरीय र घरायसी स्थलगत तथ्यांक संकलन गरिन्छ । यो योजना प्रक्रियाले खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छता समन्वय समिति, वडा नागरिक मञ्च र सरोकारवालाहरूको क्षमता अभिवृद्धि गर्न मद्दत गर्दछ । गाविस खुला दिसामुक्त पश्चातको योजना चरणबद्ध तयारी र कार्यान्वयन प्रक्रिया चित्र नं. २ मा प्रष्ठ पारिएको छ । गाविस खुला दिसामुक्त पश्चातको योजना तयारी र कार्यान्वयन प्रक्रिया चार चरणमा विभाजन गरिएको छ ।

चरण १ : तयारी चरण

चरण २ : योजना तर्जुमा र तथ्यांक संकलन चरण

चरण ३ : कार्यान्वयन चरण

चरण ४ : कार्यान्वयन पश्चातको चरण

तयारी चरण: गाविस सचिवको सहमतिमा आवश्यक पृष्ठभूमि तयार पारी बैठकको मिति तोक्ने र त्यसको लागि आवश्यक सामग्री तयार पार्ने कार्य गरिन्छ । यदि सम्बन्धित गाविससंग आवधिक गा.वि.स वास योजना छ र उक्त योजनामा पर्याप्त मात्रामा खुल्ला दिसामुक्त पश्चातको खण्डहरू अद्यावधिक गरि समावेश गरिएको छ भने यसलाई खुल्ला दिसामुक्त पश्चातको सुरुवातको विन्दुको रूपमा लागु गर्न सकिन्छ । यस्तो अवस्थामा खुल्ला दिसामुक्त पश्चातको तयारी र तथ्यांक संकलन प्रक्रियाहरूको व्याख्या गर्ने काम दोहोन्याउनु पर्दैन । तयारी चरणको नतिजा भनेको गाविस सचिवको समन्वयमा योजना तयारीको खाका तयार गर्नु हो ।

पश्चिम नेपाल ग्रामीण खानेपानी तथा सरसफाइ परियोजना-दोस्रो चरण गाविसस्तरीय पूर्ण सरसफाइ निर्देशिका तथा नमूना योजना

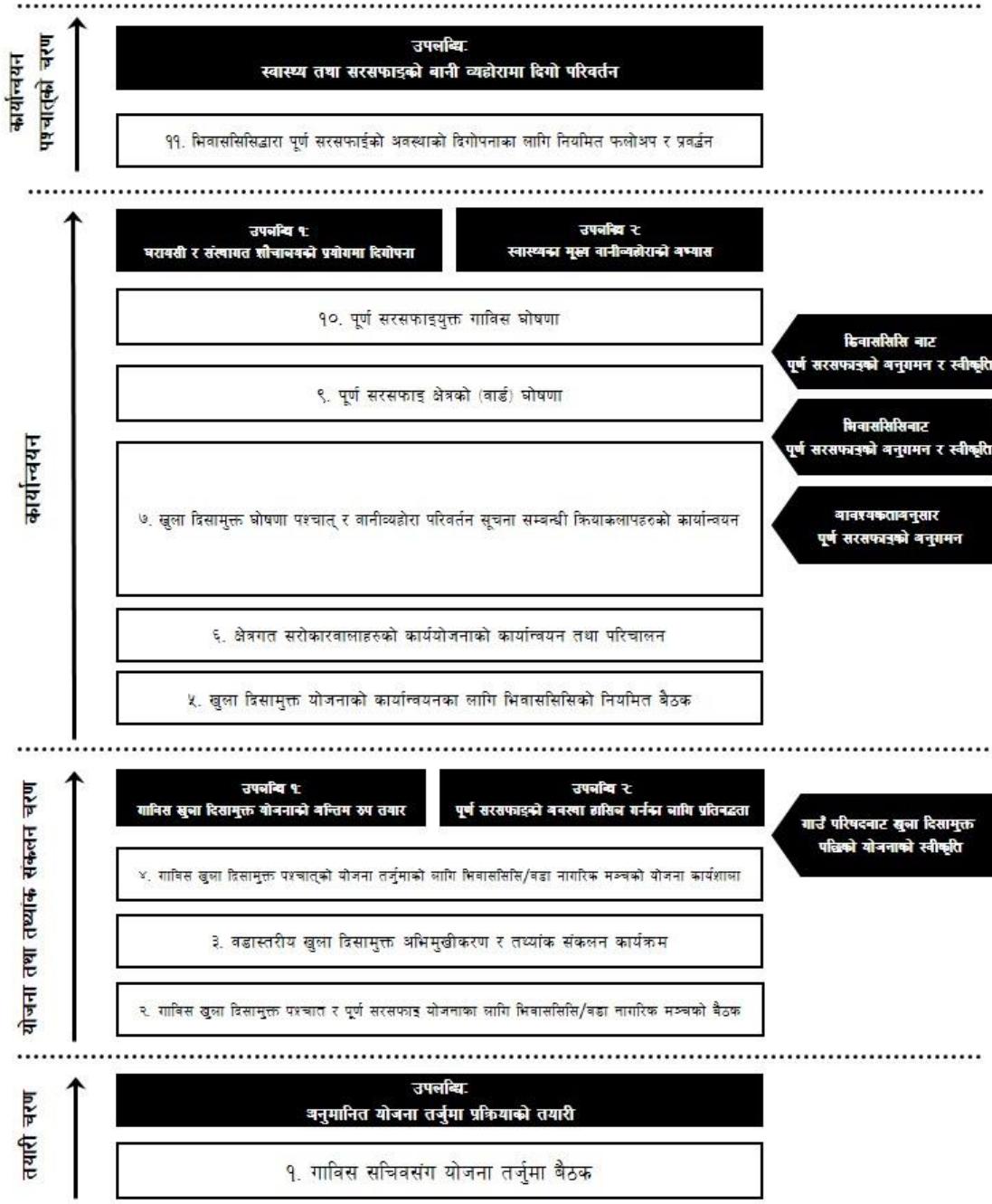
तर, यदि सम्बन्धित गाविस संग गाविस वास योजना छैन भने यस्तो अवस्थामा यस निर्देशिकामा उल्लेख गरे अनुरुप योजना तयारी तथा तथ्यांक संकलन चरण अनुसार पूर्ण सरसफाइ योजना तयार गर्नुपर्दछ । योजना र तथ्यांक संकलन चरणका उपलब्धिहरूभित्र क) गाविस खुल्ला दिसामुक्त पश्चातको योजना तयार, र ख) पूर्ण सरसफाइको हासिल गर्ने प्रतिबद्धता पर्दछन् । यस चरणमा भिवाससिसि/बहुरोकारवालाहरूको मञ्चको पहिलो खुल्ला दिसामुक्त पश्चातको योजना तर्जुमा बैठक, वडा नागरिक मञ्चसंग वडास्तरीय खुल्ला दिसामुक्त पश्चातको अभिमुखीकरण तथा तथ्यांक संकलन र गाविस खुल्ला दिसामुक्त पश्चातको योजना तयार गर्ने र अन्तिम योजना तर्जुमा कार्यशाला गोष्ठी पर्दछ ।

गाविसस्तरीय पूर्ण सरसफाइ योजना तयार भइसकेपछि यसलाई कार्यान्वयनमा लैजानु पर्दछ । कार्यान्वयन चरणका उपलब्धीहरू: घरायसी तथा संस्थागत शैचालयको प्रयोग, मर्मत सम्भार र स्वच्छताका मुख्य आनीवानीहरूको दिगो रूपमा अभ्यास हो । यस चरणमा मुख्य ध्यानदिनु पर्ने कुरा खुल्ला दिसामुक्तको अवस्थालाई निरन्तरता दिनुका साथै खुल्ला दिसामुक्तको अवस्थामा कुनै कमी आएको छ भने त्यस्तो अवस्थाको सुधार गर्नु हो । यस चरणमा खुल्ला दिसामुक्त गतिविधिहरूका साथै विभिन्न तहका कार्य योजनाको कार्यान्वयनलाई समावेश गरिन्छ । यस चरणमा वडा नागरिक मञ्च र बहुसरोकारवालाहरूको मञ्चको सक्रिय भूमिका हुनुपर्दछ । सरोकारवालाहरूको विशेष कार्य योजना यस चरणमा पुरा हुने भिवाससिसि र जिल्ला खानेपानी, सरसफाइ र स्वास्थ्य समन्वय समितिले आवश्यक अनुगमन र पूर्ण सरसफाइ घोषणाका लागि अनुमोदन गर्ने काम पूरा गर्नेन । वडास्तरीय र गाविसस्तरीय पूर्ण सरसफाइ घोषणा गर्ने काम केवल अनुगमन पछि मात्र हुन्छ ।

कार्यान्वयन पश्चातको चरणमा पूर्ण सरसफाइको अवस्थाको घोषणा गर्ने काम गरिन्छ । भिवाससिसिले पूर्ण सरसफाइको अवस्थाको निरन्तर प्रवर्द्धन र अनुगमन गर्नु पर्दछ जसको परिणाम स्वरूप सरसफाइ र स्वच्छतामा पूर्ण आनीवानी परिवर्तनमा दिर्घकालीन स्थिरता हुनु हो । भिवाससिसि पूर्ण सरसफाइ घोषणापछि निष्क्रिय बन्न हुँदैन । सरसफाइ र स्वच्छतामा दिर्घकालीन सुधारको लागि निरन्तर प्रयास गर्नुपर्दछ ।

पश्चिम नेपाल ग्रामीण खानेपानी तथा सरसफाइ परियोजना-दोस्रो चरण गाविसस्तरीय पूर्ण सरसफाइ निर्देशिका तथा नमूना योजना

गाविस खुला दिसामुक्त घोषणा पश्चात्‌को चरणबद्ध योजना

पश्चिम नेपाल ग्रामीण खानेपानी तथा सरसफाइ परियोजना-दोस्रो चरण गाविसस्तरीय पूर्ण सरसफाइ निर्देशिका तथा नमूना योजना

तयारीको चरण

पहिलो चरण: गाविस सचिवसंग तयारी बैठक

यस चरणमा गाविसमा खुल्ला दिसामुक्त पश्चातको योजना र यसको कार्यान्वयनका लागि के कस्ता कार्यहरू गर्न सकिन्छ भन्ने कुराको तयारी का लागि गाविस सचिवसंग छलफल तथा सहमति गरिन्छ ।

तयारी चरण

खुडकिला १: गाविस सचिवसंग तयारी बैठक

गाविसमा पूर्ण सरसफाइ योजना तथा कार्यान्वयन गर्नको लागि गाविस सचिवसंग तयारी तथा सहमतिको वातावरण बनाउनु यो खुडकिलाको मुख्य उद्देश्य रहेको छ । यो बैठकले आगामी दिनमा हुने भिवाससिसि तथा वहु सरोकारवालाहरूको बैठकमा योजनाको तयारी सम्बन्धमा स्पष्ट विचार तथा सोच बनाउने छ । बैठक वस्तु अधिनै बैठक मिति, निमन्त्रणा, विषयवस्तु आदिको वारेमा छलफल गरि अन्तिम रूप दिइने छ । गाविसमा भिवास योजना छ भने बैठकले अनिवार्य रूपमा योजनामा उल्लेख गरेको आधारमा पूर्ण सरसफाइको क्रियाकलाप तय गर्नुपर्छ । यदि गाविस वास योजना छ भने बैठकले त्यो योजनालाई आधारमानी पूर्ण सरसफाइको क्रियाकलापहरू कार्यान्वयन गर्न सकिन्छ ।

योजना तथा तथ्यांक संकलन चरण

खुडकिला २: पूर्ण सरसफाइ योजनाको लागि भिवाससिसि तथा वहुसरोकारवाला मञ्चको बैठक

यो खुडकिलाको मुख्य उद्देश्य पूर्ण सरसफाइको योजना तयारी, पूर्ण सरसफाइ सम्बन्धी सवालहरू, राष्ट्रिय नीति नियम, ऐन, सम्बन्धी जिल्लाको योजना तथा निर्देशिकाहरूको सम्बन्धमा भिवाससिसि तथा गाविसको सम्बन्धी सरोकारवालाहरूलाई अभिमूखीकरण गर्ने रहेको छ त्यसको लागि एकदिने पूर्ण सरसफाइ योजना तयारी कार्यक्रम को आयोजना गर्नुपर्दछ । उक्त अभिमूखीकरणमा राजनीतिक पार्टी सहित गाविसका सबै सम्बन्धीत सरोकारवालाहरू सहभागी हुनेछन् । सहभागीहरू योजना तयारीको प्रक्रिया, वडातहको अभिमूखीकरण र तथ्यांक संकलन गर्नको लागि मोटामोटी योजनामा सहमत हुनेछन् । यो अभिमूखीकरणको अवधीमै सबै सरोकारवालाहरू गाविसभित्र खुल्ला दिसामुक्त घोषणाको दिगोपना र पूर्ण सरसफाइ बनाउनको लागि योजना तथा कार्यान्वयन प्रक्रियाका लागि प्रतिवद्धता व्यक्त गर्नेछन् । पूर्ण सरसफाइ योजना तयारीको प्रक्रिया र अभियानमा गाविस तहमा भएका संघ संस्था तथा व्यक्तिहरू स्रोतको रूपमा परिचालन गरिनेछ । मोटामोटी लक्ष्यहरू तयार गरी योजना निर्माणमा सहयोग गरिनेछ । तर वडातहको योजनामा आएको परिणामको आधारमा लक्ष्यहरू परिमार्जन गरिनेछ । सबै किसिमका सम्भावित समूह तथा समितिहरू, अभियन्ताहरू, विधि तथा तौरतरिकाहरू आदिलाई प्रयोग गरि सरसफाइ तथा स्वच्छताको अभियानलाई एउटा अतिनै महत्वपूर्ण अभियानको रूपमा वातावरण बनाउनु पर्छ । वडा नागरिक मञ्च तथा विभिन्न विषयगत सरोकारवालाहरूको अर्थपूर्ण सहभागिताको लागि समन्वय तथा परिचालन एउटा मुख्य पक्ष हुनेछ ।

खुडकिला ३: वडातहको पूर्ण सरसफाइ अभिमूखीकरण तथा तथ्यांक संकलन कार्यक्रम

यो खुडकिलाको मुख्य उद्देश्य पूर्ण सरसफाइको योजना तयारी र पूर्ण सरसफाइ सम्बन्धी सवालहरूको वारेमा एकदिने वडातहको अभिमूखीकरण सञ्चालन गर्नु हो । यो अभिमूखीकरणबाट सहभागीहरू योजना प्रक्रिया र पूर्ण सरसफाइ अवस्था सुधार गर्नको लागि उत्प्रेरित हुनेछन् । सोहि समयमा बैठक गरेर वा भरपर्दो माध्यम तथा तथ्यांकलाई आधार मानेर सरसफाइ तथा स्वच्छताको वडागत तथ्यांक संकलन गरिनेछ । स्थानीय अभियन्ताहरूलाई तथ्यांक संकलन, स्वःमुल्यांकनमा समावेश गर्न सकेमा दिगो विकासको लागि पनि सहयोग पुग्छ । वडा नागरिक मञ्चको बैठकको समयमा सहभागीहरूलाई

पार्श्चम नेपाल ग्रामीण खानेपानी तथा सरसफाइ परियोजना-दोस्रो चरण
गाविसस्तरीय पूर्ण सरसफाइ निर्देशिका तथा नमूना योजना
वडा तहको कार्य योजना निर्माण र कार्यान्वयनमा परिचालन गर्नु महत्वपूर्ण हुन्छ । वडा तहको कार्य योजनाको लागि पूर्ण सरसफाइका क्रियाकलापहरूका वारेमा बैठकमा छलफल गर्न पर्दछ ।

खुडकिला ४: भिवाससिसि तथा वहसरोकार मञ्चको लागि गाविसस्तरीय पूर्ण सरसफाइ योजना तयारी गोष्ठी

यो गोष्ठीमा प्रत्येक वडाको सरसफाइ तथा स्वच्छता सम्बन्धी कार्य योजना प्रस्तृति, संकलन तथा एकिकृत गरिन्छ । गाविस तहमा भएको तथ्थाकलाई पुनःपरिक्षण गरिन्छ र वडा तहमा तयार भएको कार्य योजनाको आधारमा पहिले नै लक्षित गरेको पूर्ण सरसफाइ घोषणाका तालिका वा समयलाई अवस्थानुकूल बनाइनेछ । यसरी तयार हुने नयां लक्ष्य अनुसार र पूर्ण सरसफाइको लागि आवश्यक पर्ने पहिचान भएका स्रोतहरूको आधारमा पनि योजना कार्यान्वयनको प्रतिवद्वतालाई पुनर्विचार गरिनेछ । पूर्ण सरसफाइ घोषणा र प्रक्रिया तथा परिणाम, गुणस्तरीयताको स्तर पहिचान गर्नका लागि पूर्ण सरसफाइ योजना कार्यान्वयनलाई समेत समेट्ने गरी गाविसस्तरीय अनुगमन समितिको व्यवस्था गरिनेछ । कार्यशाला गोष्ठीको महत्वपूर्ण पक्ष भनेको विभिन्न क्षेत्रका अभियन्ता तथा स्रोत व्यक्तिहरूलाई गाविसस्तरीय पूर्ण सरसफाइ योजनाका आधारमा उनीहरूको कार्य योजना बनाउन परिचालन गर्न सक्नु हो । यी विभिन्न क्षेत्रका व्यक्तिहरूको कार्य योजनाहरू पनि कार्यशाला गोष्ठीको अंग हुनेछ अर्थात् कार्यशाला गोष्ठीमा भएको निर्णयानुसार उनीहरूले योजना तयार र कार्यान्वयन गर्नेछन् । गाउँ परिषद्वाट गाविसस्तरीय पूर्ण सरसफाइ योजना स्वीकृत गरिनेछ ।

कार्यान्वयन चरण

खुडकिला ५: गाविसस्तरीय पूर्ण सरसफाइ योजना कार्यान्वयनको लागि भिवाससिसिको नियमित बैठक

पूर्ण सरसफाइका क्रियाकलापहरू, प्रगति र अवस्थाको जानकारीको लागि भिवाससिसिको बैठक प्रत्येक महिना वा दुई महिनामा कम्तीमा एकपटक बस्नुपर्दछ । भिवाससिसिको नेतृत्वमा पूर्ण सरसफाइ अभियान र आवश्यकता अनुसार कार्य योजना परिमार्जन गर्न पर्दछ । भिवाससिसिले पूर्ण सरसफाइ योजनाको कार्यान्वयन प्रभावकारी बनाउन समन्वयात्मक भूमिका वहन गर्नु पर्दछ ।

खुडकिला ६: सरोकारवालाहरूको परिचालन र कार्य योजना कार्यान्वयन

विभिन्न समूहहरू, विषयगत संघ संस्थाहरू कार्यशाला गोष्ठीवाट पहिचान भएका हुन्छन् । यी सरोकारवालाहरूले बनाएका आ-आफ्ना पूर्ण सरसफाइ योजनाको कार्यान्वयन यो खुडकिलामा गरिन्छ । यस खुडकिलाको मुख्य उद्देश्य भनेको धेरै भन्दा धेरै सरोकारवालाहरू तथा समूहहरू सहभागी भई आ-आफ्नो क्षेत्रमा सरसफाइ तथा स्वच्छताको प्रवर्द्धनमा सहयोग गर्नु भन्ने हो । धेरै भन्दा धेरै सरोकारवालाहरू तथा समूहहरूले स्पष्ट तथा प्रथामिकता सहित खुल्ला दिसामुक्तको अवस्थालाई र वानी व्यहोरालाई अभ्यस्त बनाउन सूचना तथा जानकारी प्रवाह गर्नुपर्दछ भन्ने पनि रहेको छ । तल उल्लेखित पक्षहरूले यस अभियानमा महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्नेछन् ।

- संचार माध्यम
- आमा समूह
- विद्यालय
- धार्मिक तथा सांस्कृतिक समूह
- युवा तथा बाल क्लब
- समुदायमा आधारित संगठनहरू
- विभिन्न सञ्जालहरू
- उपभोक्ता समूहहरू
- निजी क्षेत्रहरू (पसले, चिया पसल, होटल आदि)
- अन्य

पश्चिम नेपाल ग्रामीण खानेपानी तथा सरसफाइ परियोजना-दोस्रो चरण गाविसस्तरीय पूर्ण सरसफाइ निर्देशिका तथा नमूना योजना

●
कार्य योजनाको मुख्य लक्ष्य आनीवानी परिवर्तनका लागि वहउपयोगी क्रियाकलाप केन्द्रीत हुनुपर्छ । प्रत्येक समूहहरुको समय तालिका र स्पष्ट जिम्मेवारी सहित पूर्ण सरसफाइ प्रवर्द्धनमा आधारित कार्य योजना हुनुपर्छ । आनीवानी परिवर्तनको प्रक्रियालाई मद्दत पुऱ्याउने सक्ते सम्भावित क्रियाकलापहरु कार्यान्वयनको थालनी गर्नुपर्छ ।

खुडकिला ७: पूर्ण सरसफाइको कार्यान्वयन तथा आनीवानी परिवर्तन सञ्चार क्रियाकलापहरु

पूर्ण सरसफाइ तथा आनीवानी परिवर्तन सम्बन्धी विभिन्न क्रियाकलापहरु विभिन्न तहहरुमा सम्पन्न गरिन्छ, जस्तै: गाविस, वडा, क्लब, विभिन्न सञ्जाल, समुदाय आदि । विभिन्न औजारहरु तथा सहभागितामूलक विधीहरुद्वारा चर्पी निर्माण तथा प्रयोग, मुख्य आनीवानी परिवर्तनको अभ्यास गर्नलाई प्रेरित गर्ने विषयवस्तु तथा जानकारीहरु सम्प्रेषण गरिन्छ । यस खुडकिलाको मुख्य उद्देश्य मानिसहरुको सरसफाइ तथा स्वच्छताका आनीवानीमा परिवर्तन गर्नु हो । व्यवहारमा गरि रहेको आनीवानी परिवर्तन सञ्चारको औजारहरुको प्रभावकारिताको मूल्यांकन गर्नु एउटा महत्वपूर्ण पक्ष हो जसले अवस्था अनुसार समायोजना गर्न सहयोग गर्नु ।

खुडकिला ८: आवश्यकतामा आधारित पूर्ण सरसफाइ अवस्थाको अनुगमन

पूर्ण सरसफाइको प्रगति तोकिएको जिम्मेवारीको आधारमा मूल्यांकन गर्नु पर्दछ । सरसफाइ तथा स्वच्छताको आधारभूत तथांक सहित पूर्ण सरसफाइ योजना, गाविसस्तरीय वास योजनालाई आधारमानी अनुगमन गर्ने । वडा नागरिक मञ्चको अनुरोधमा निर्धारण गरिएका सूचकहरु अनुगमन गर्ने र सफलताको लागि आवश्यक भए सरसल्लाह तथा सुझाव दिने ।

खुडकिला ९: पूर्ण सरसफाइ क्षेत्र घोषणा (समुदाय, वडा, तोकिएको क्षेत्र, गाविस)

निर्धारण गरेको पूर्ण सरसफाइ सम्बन्धी सूचकहरु पुरा भएमा त्यस क्षेत्र, वडा आदिलाई घोषणा गर्न सकिन्छ । भिवाससिसिले वडा अनुगमन गरि आवश्यक प्रक्रिया पुरा भएमा अनुमति दिनेछ । वडालाई पूर्ण सरसफाइ घोषणा गर्ने वा एकै पटक गाविस घोषणा गर्ने भन्ने कुरा भिवाससिसिले निर्णय गर्न सक्नेछ ।

खुडकिला १०: पूर्ण सरसफाइ क्षेत्र घोषणाको स्तरीकरण र दीगोपनाको लागि भिवाससिसिको नियमित निगरानी/रेखदेख

डिवाससिसिले अनुगमन गरी आवश्यक प्रक्रिया पुरा भएमा भिवाससिसिलाई पूर्ण सरसफाइ क्षेत्र घोषणा गर्न अनुमति दिनेछ र सोहि ब्रमोजिम भिवाससिसिले गाविसलाई पूर्ण सरसफाइयुक्त क्षेत्र घोषणा गर्नेछ । अनुसूचि ७-१० हेर्नहोस् ।

कार्यान्वयन पश्चातको चरण

खुडकिला ११: पूर्ण सरसफाइ क्षेत्र गाविस घोषणा

सरसफाइ तथा स्वच्छताको आनीवानी परिवर्तनको लागि पूर्ण सरसफाइ घोषणा अन्तिम विन्दु अथवा अवस्था होइन । त्यसकारण भिवाससिसिले पूर्ण सरसफाइको नियमित रूपमा प्रवर्द्धन गर्ने कार्यको सुनिश्चितता गर्नुपर्दछ । सरसफाइ तथा स्वच्छता प्रवर्द्धनको काम नियमित हुनुपर्छ । गाविसमा भएका विभिन्न संघसंस्था, विद्यालय, स्वास्थ्य चौकी, सार्वजनिक क्षेत्रहरु आदि तथा क्रियाकलापको अन्तरवस्तुको रूपमा समावेश र कार्यान्वयन गर्नुपर्छ ।

१. ७ गाविसस्तरीय पूर्ण सरसफाइ योजना तयारी समय तालिका

गाविसस्तरीय पूर्ण सरसफाइ योजनाको तयारी तिकै छोटो समयमा सम्पन्न गर्नुपर्ने हुन्छ । यो योजना तर्जुमा प्रकृयाले नै समुदायमा सचेतना अभिवृद्धि गर्ने, प्रज्वलन र परिचालन प्रकृयाको रूपमा काम गर्नेछ । गाविसस्तरीय पूर्ण सरसफाइ योजनामा खानेपानी आपूर्तिको भाग समावेश नभएकोले यसै समयमा योजनाको तयारी गर्नुपर्छ भन्ने किटान गरिएको छैन

पाँचम नेपाल ग्रामीण खानेपानी तथा सरसफाई परियोजना-दोस्रो चरण गाविसस्तरीय पूर्ण सरसफाई निर्देशिका तथा नमूना योजना

। योजना तयारी गर्दा जनसमुदायको अधिक उपस्थिति गर्ने काममा ध्यान पुऱ्याउनु पर्छ । त्यसकारण अधिकांश समुदाय कृषि कार्यमा व्यस्त रहने समयमा योजना तयारी कृयाकलाप संचालन गर्न उचित हुँदैन । तल तालिका २ मा पूर्ण सरसफाई योजना तयारी समय तालिका प्रस्तुत गरिएकाले, जुन वास्तविक स्थिति हेरेर फेरबदल गर्न सकिनेछ । खुला दिसामुक्त पछिको अवस्था र पूर्ण सरसफाई कृयाकलाप संचालन गर्दा विभिन्न सम्बन्धित एकैसाथ परिचालन गरी व्यवहार परिवर्तनको वातावरण सृजना गर्ने र प्रष्ट देखिने गरी अभियानलाई तीव्रता प्रदान गर्नु अति नै महत्वपूर्ण छ ।

तालिका २ : पूर्ण सरसफाई योजना तयारी समय तालिका

खुटकिलाहरू	हप्ताहरू							
	१	२	३	४	५	६	७	८
१. गाविस सचिवसंग तयारी बैठक								
२. भिवाससिसि /वहुसरोकार मञ्चसंग पूर्ण सरसफाई योजना तयारी बैठक								
३. बडा नागरिक मञ्चलाई (WCF) पूर्ण सरसफाई अभियानकरण तथा तथांक संकलन								
४. भिवाससिसि /वहुसरोकार मञ्चसंग पूर्ण सरसफाई योजना तयारी गोष्ठी								

१.८ भूमिका तथा जिम्मेवारी

यो योजनाको तयारीमा गाविसको नेतृत्वदायी भूमिका रहनेछ । जिल्ला विकास समितिले गाविसलाई मार्गदर्शन र पूर्ण सरसफाई कृयाकलापहरूको अनुगमन गर्नेछ । बडा नागरिक मञ्च र भिवाससिसिले समुदाय, विभिन्न समूह र यस क्षेत्रसंग सम्बन्धित सरोकारवालाहरूको पूर्ण सहभागितामा पूर्ण सरसफाई योजना तयार गर्नेछ । जिल्ला विकास समितिले गाविसको यस कार्यमा प्राविधिक सहयोग तथा योजना तयारी प्रकृयामा आइ परेका मुख्य वाधा अडचन फुकाउने काम गर्नेछ, जस्तै: बडा नागरिक मञ्चलाई कृयाशील बनाउने, योजना तयारी बैठक, अभियानकरण संचालन गर्ने आदि । यदि यस गाविसमा सरसफाइसंग सम्बन्धित अन्य संघ संस्था पनि कार्यरत छन् भने उनीहरूलाई पनि योजना तर्जुमा प्रकृयामा संलग्न गराउनुपर्छ । गाविसले योजना प्रकृयामा सकृय नेतृत्व लिई योजना माथि अपनत्वको भावना सृजना गर्नेछ । पूर्ण सरसफाइलाई दिगो र व्यापक बनाउन क्षेत्रगत कार्य योजनाको तयारी पूर्ण सरसफाई योजना तर्जुमाको मुख्य भाग मानिन्छ । सरोकारवालहरूको परिचालन र सहभागिता पूर्ण सरसफाइका कृयाकलाप सफलरूपमा कार्यान्वयनका लागि मुख्य कडी हो । विभिन्न साभेदारहरूको भूमिका तथा जिम्मेवारी विस्तृत रूपमा तलको तालिका नं. ३ मा दिइएको छ ।

साभेदार संस्था	मुख्य भूमिका तथा जिम्मेवारीहरू
गाउँस्तरीय खानेपानी, सरसफाई तथा स्वच्छता समन्वय समिति (VWASHCC)	<ul style="list-style-type: none"> पूर्ण सरसफाई योजना तयारी प्रकृयाको नेतृत्व लिने र समन्वय गर्ने पूर्ण सरसफाई योजना तयारीका लागि सहजीकरण गर्ने टोलीलाई योजना तयारीमा सहयोग गर्ने पहिचान भएका कृयाकलापहरूको प्राथमिकीकरण गर्ने र लक्ष्य निर्धारण गर्ने पूर्ण सरसफाई योजना कार्यान्वयनको लागि प्रचार प्रसार गर्ने वार्षिकरूपमा वास योजना कार्य योजनाको समिक्षा गरी गाविस परिषदबाट अनुमोदन गराउने पूर्ण सरसफाई योजना कार्यान्वयनको अनुगमन गर्ने

**पश्चिम नेपाल ग्रामीण खानेपानी तथा सरसफाइ परियोजना-दोस्रो चरण
गाविसस्तरीय पूर्ण सरसफाइ निर्देशिका तथा नमूना योजना**

गाउँ विकास समिति	<ul style="list-style-type: none"> ● पूर्ण सरसफाइ योजना तयारीको लागि आवश्यक सहयोग गर्ने ● पूर्ण सरसफाइ योजना तयारी प्रकृयाको नेतृत्व लिने र समन्वय गर्ने ● पूर्ण सरसफाइ योजना तयारीको लागि आवश्यक पर्ने लागत व्यहोर्ने ● योजनालाई गाविस परिषदबाट अनुमोदन गराउने ● जिविसमा अनुमोदनको लागि वास योजना प्रस्तुत गर्ने ● योजना कार्यान्वयको लागि आवश्यक श्रोत परिचालनका लागि विभिन्न निकायहरूमा पहल गर्ने
जिल्ला विकास समिति / जिल्ला प्राविधिक कार्यालय	<ul style="list-style-type: none"> ● पूर्ण सरसफाइ योजना तयारीको लागि आवश्यक पर्ने निर्देशिका, फारमहरू, आर्थिक तथ प्राविधिक सहयोग उपलब्ध गराउने ● गाविस लाई पूर्ण सरसफाइ योजना परिचालन तथा प्रचार प्रसार गर्न सहयोग गर्ने ● जिल्ला परिषदबाट योजनालाई अनुमोदन गराउने
बडा नागरिक मन्त्र	<ul style="list-style-type: none"> ● बडास्तरमा उनीहरूको आफ्नो सञ्जाल र गरिरहेका कृयाकलापहरूलाई समेटेर पूर्ण सरसफाइ कार्य योजना तयार गर्ने ● बडास्तरीय योजना प्रकृया तथा तथ्यांक र लेखाजोखा कार्यमा सकृयरूपमा भाग लिने ● पूर्ण सरसफाइ तयारी प्रकृया तथा सरसफाइ कृयाकलापमा समुदायलाई सहभागी गराउन सचेत गराउने ● आफ्नो क्षेत्रमा पूर्ण सरसफाइ र प्रज्जवलनका कृयाकलापहरू संचालन गर्ने
सामुदायक समूह, विभिन्न क्षेत्रगत समूह, सञ्जाल, निजी क्षेत्र तथा धार्मिक समूह इत्यादि	<ul style="list-style-type: none"> ● उनीहरूको आफ्नो सञ्जाल र गरीरहेका कृयाकलापहरूलाई समेटेर आ-आफ्नो पूर्ण सरसफाइ कार्य योजना तयार गर्ने ● पूर्ण सरसफाइ तयारी प्रकृया तथा सरसफाइ कृयाकलापमा समुदायलाई सहभागी गराउन सचेत गराउने ● आफ्नो क्षेत्रमा पूर्ण सरसफाइ र प्रज्जवलनका कृयाकलापहरू संचालन गर्ने

पश्चिम नेपाल ग्रामीण खानेपानी तथा सरसफाइ परियोजना-दोस्रो चरण गाविसस्तरीय पूर्ण सरसफाइ निर्देशिका तथा नमूना योजना

२. गाविसस्तरीय पूर्ण सरसफाइ नमूना योजना

यस अध्यायले अधिल्लो अध्यायमा प्रस्तुत गरिएको योजना प्रकृयालाई सहयोग गर्नेछ । यस अध्यायमा योजनामा समावेश गरिने विषय सूची, सामान्य परिचय, तथ्यांक तालिका, कार्यनीति, लक्ष्य, कार्य योजना र अनुगमन व्यवस्थापनलाई विस्तृतरूपमा निम्नानुसार प्रस्तुत गरिएको छ । यो नमूना योजनालाई योजना तर्जुमाका उपलब्धीलाई दर्शाउन आवश्यकतानुसार परिमार्जन गर्न सकिनेछ । यसमा उल्लेखित वुंदाहरूलाई प्रत्येक गाविसको वास्तविक सूचनाका आधार र योजना प्रकृयामा सहमति भए बमोजिम थपघट र परिमार्जन गर्न सकिनेछ ।

२.१ पृष्ठभूमि

२.१.१ जिल्लाको सामान्य परिचय

यस परिच्छेदमा घरधुरी र जनसंख्या, गाविस र न.पा संख्या, जिल्ला खुल्ला दिसामुक्त घोषणा भएको मिति वा घोषणा गर्न तय गरिएको मिति, चर्पीको अवस्था, वास सरोकारवालाहरू, वार्षिक वास बजेट, जिल्लामा तयार पारेको वास सम्बन्धी नीति, निर्देशिका, प्रतिवद्वता आदि १००० शब्दहरूमा उल्लेख गर्नुपर्छ ।

२.१.२ गाविसको सामान्य परिचय

विस्तृतरूपमा निम्न अध्यायहरूमा उल्लेख भएकोले यस परिच्छेदमा गाविसको सामान्य परिचय, सीमाना, जातजाती अनुसार घरधुरी र जनसंख्या, जिल्ला सदरमुकाम देखिको दूरी, गाविस खुल्ला दिसामुक्त घोषणा भएको वा लक्षित मिति, चर्पीको अवस्था, सामान्य सरसफाइ र स्वच्छताको अवस्था, वास सरोकारवालाहरू, वार्षिक वास बजेट सम्बन्धी सामान्य जानकारी छोटकरीमा उल्लेख गर्नुपर्छ ।

२.१.३ पूर्ण सरसफाइ अभियान

यस परिच्छेदमा नेपालले शुरू गरेको सरसफाइ अभियान किन र के का लागि ? के कस्ता प्रयासहरू भैरहेका छन ? पूर्ण सरसफाइले दिन खोजेको मुख्य सन्देश, रणनीतिक योजना किन तयार पार्नु पर्ने ? वारे उल्लेख गर्ने । पहिलो अनुच्छेदमा: जिल्लाले गरेका प्रयासहरू र दोस्रोमा सम्बन्धीत गाविसले गरेको प्रयासहरू, के कस्ता निर्णयहरू र कार्यक्रमहरू, बजेट तथा जनशक्तिको व्यवस्थापन, स्थानीय आर्थिक तथा मानवीय स्रोत तथा शासाधनको परिचालन र व्यवस्थापन आदि उल्लेख गर्ने । आवश्यकतानुसार जिल्लास्तरीय पूर्ण सरसफाइ रणनीतिमा उल्लेख गरिएका सूचना तथा जानकारीहरू यहाँ प्रयोग गर्न सकिनेछ ।

२.१.४ पूर्ण सरसफाइ तथा आनीवानी परिवर्तनको सूचकहरू

यस परिच्छेदमा सरसफाइ गुरु योजना २०६६ अनुसार राष्ट्रिय तथा जिल्लास्तरमा तयार पारेका मुख्य तथा अनिवार्य सूचकहरूको वारेमा उल्लेख गर्ने । यीनै सूचकहरूको आधारमा पूर्ण सरसफाइ योजनाको अनुगमन गर्ने तथा पाँच सूचकहरू वा तोकिएको सूचकहरू पुरा भए पछि गाउँ, वस्ती, बडा वा गाविसलाई पूर्ण सरसफाइयुक्त क्षेत्र भनि घोषणा गरिनेछ । पूर्ण सरसफाइका सूचकहरू अध्याय १.४ मा उल्लेख गरिएकोले यहाँ दोहोऽयाइएको छैन । यस परिच्छेदमा पूर्ण सरसफाइ पश्चातको चरणमा आवश्यक पर्ने सरसफाइ प्रबढ्दनका ढाँचा प्रस्तुत गरिएको छ । यदि गाविसको खुल्ला दिसामुक्त अवस्था दिगोरूपमा संचालन भएको छैन भने यसलाई प्राथमिक सूचकको रूपमा पूरा गर्न विशेष जोड दिनु पर्नेछ ।

**पश्चिम नेपाल ग्रामीण खानेपानी तथा सरसफाइ परियोजना-दोस्रो चरण
गाविसस्तरीय पूर्ण सरसफाइ निर्देशिका तथा नमूना योजना**

२.२ गाविसको पूर्ण सरसफाइ तथा स्वच्छताको अवस्था

यस अध्यायमा गाविसको पूर्ण सरसफाइ तथा स्वच्छताको अवस्था तल उल्लेख गरे बमोजिम तालिकाहरूमा उल्लेख गर्नुपर्नेछ । उक्त तालिकाहरूमा आवश्यकता अनुसार तथ्यांकहरू भर्नु पर्नेछ । त्यसैगरी आवश्यकता हेरी तथ्यांकहरूको विश्लेषण र व्याख्या गर्न सक्नेछ । विशेष गरी तथ्यांकहरूको विश्वसनीयता सम्बन्धमा कुनै सवालहरू छन भने सोको व्याख्या गर्नुपर्ने हुन्छ । यी तथ्यांकहरू गाविस तथा वडास्तरको अभिमुखीकरण बैठक तथा योजना तजुर्मा गोष्ठीबाट संकलन गरिनेछ र आवश्यक परेमा घरधुरीस्तरको पनि तथ्यांक संकलन गर्नुपर्ने हुन्छ ।

२.२.१ गाविसमा विद्यमान कार्यालय तथा संघ संस्थाहरूको विवरण

यस परिच्छेदमा गाविसमा कार्यरत वास कार्यक्रमसंग सम्बन्धित मुख्य कार्यालय तथा संघ संस्थाहरू विवरणहरू उल्लेख गर्न पर्दछ जसले पूर्ण सरसफाइको अभियानमा सहभागी हुन तथा सहयोगी बन्न सक्नेछन । पूर्ण सरसफाइको अभियानलाई व्यापकरूपमा संचालन गर्न सरोकारवाला संघ संस्थाहरूको पहिचान अत्यन्त जरूरी हुन्छ । पूर्ण सरसफाइ अभियानमा विभिन्न सञ्जाल, सामुदायिक समूह, धार्मिक समूह, निजी क्षेत्र, स्कूल, सामाजिक संस्थाहरूलाई समेत परिचालन गर्नुपर्ने हुन्छ । पूर्ण सरसफाइको अभियानलाई सहयोग गर्न सक्ने गाविसस्तरमा रहेका कार्यालय तथा संघ संस्थाहरूको विवरण (तालिका ४) तथा बजेट विवरण (तालिका ५) मा उल्लेख गर्ने । यस्ते पूर्ण सरसफाइको अभियानलाई सहयोग गर्न सक्ने सरोकारवाला संस्थाहरूको पहिचान गरी कार्य योजनामा उल्लेख गर्न सहयोग पुग्नेछ ।

तालिका नं ४ : गाविसमा रहेका कार्यालय तथा संघ संस्थाहरूको विवरण

क. स.	नाम (सरकारी, गैर सरकारी, समुदायमा आधारित, समूह तथा समितिहरू)	कार्यरत वडाहरू	अनुमानित सरसफाइ बजेट	कैफियत
१.				
२.				
३.				
४				
५				

स्रोत:

तालिका नं ५ : गाविसमा सहयोग गरिरहेका कार्यालय तथा संघ संस्थाहरूको बजेटको विवरण

क. स.	नाम (गाविस भन्दा बाहिरका सरकारी, गैर सरकारी, समुदायमा आधारित, समूह तथा समितिहरू)	कार्यरत वडाहरू	अनुमानित सरसफाइको बजेट	कैफियत
१.				
२.				
३.				
४.				
५.				

स्रोत:

**पार्श्चम नेपाल ग्रामीण खानेपानी तथा सरसफाइ परियोजना-दोस्रो चरण
गाविसस्तरीय पूर्ण सरसफाइ निर्देशिका तथा नमूना योजना**

२.२.२ घरायसी शौचालय सुविधाको अवस्था तथा प्रयोग

घरायसी स्तरको सरसफाइ अवस्था, बडागत विवरण तालिका नं ६ बमोजिम उल्लेख गर्ने । यी तथ्यांकहरूबाट बडागत तहको चर्पी प्रयोगको अवस्थामा सुधार गर्नुपर्ने आधार उपलब्ध हुनेछ, जुन सरसफाइको दिगोपनाको एउटा महत्वपूर्ण सूचक पनि हो । यी तथ्यांकको विश्लेषणाको आधारमा सरसफाइको लागि आवश्यक पर्ने पानीको उपलब्धता भए नभएको जानकारी समेत हुनेछ भने यो योजनाले पानीको आपूर्तिका लागि आवश्यक पर्ने लगानी वारे सम्बोधन गर्दैन तथापि कुनै कुनै अवस्थामा सरसफाइ तथा चर्पी प्रयोग गर्न आवश्यक पानीको अभावले पूर्ण सरसफाइको अवस्था हासिल गर्न वाधा पारेको हुन्छ । त्यसकारण, सरसफाइको दृष्टिकोणबाट पनि पानीको उपलब्धतावारे जानकारी लिन आवश्यक हुन्छ । यही सूचना विद्यालय तथा संस्थागत चर्पीमा पनि लागू हुन्छ ।

तालिका नं: ६ बडागत सरसफाइको विवरण

बडा नं	जम्मा घरधुरी संख्या	स्थायी चर्पीको संख्या			अस्थायी चर्पीको संख्या		चर्पी नभएका घर संख्या		सरसफाइका लागि पानीको उपलब्धता	
		प्रयोगमा रहेका	प्रयोगमा नरहेका	संरचना सुधार गर्नुपर्ने	प्रयोगमा रहेका	प्रयोगमा नरहेका	घर संख्या	चर्पी नहुनाका कारणहरू	पर्याप्त छ	पर्याप्त छैन
१.										
२.										
३										
४										
५.										
६.										
७.										
८.										
९										
जम्मा										

स्रोत:

तालिका नं: ७ वायोग्यास तथा इकोसान चर्पीहरूको बडागत विवरण

बडा नं	स्थायी चर्पी भएका जम्मा घरधुरी संख्या	इकोसान चर्पीहरूको संख्या			वायोग्यास जडान गरिएका चर्पीको संख्या	
		चर्पीको संख्या	संरचना सुधार गर्नुपर्ने	पिसाब मलको रूपमा प्रयोग गर्ने	चर्पीको संख्या	संरचनामा सुधार गर्नुपर्ने
१.						
२.						
३						
४						
५.						
६.						

**पश्चिम नेपाल ग्रामीण खानेपानी तथा सरसफाइ परियोजना-दोस्रो चरण
गाविसस्तरीय पूर्ण सरसफाइ निर्देशिका तथा नमूना योजना**

७.							
८.							
९							
जम्मा							

स्रोत:

२.२.३ घरायसी सरसफाइ तथा स्वच्छता सम्बन्धी सुविधा तथा अभ्यास

यस परिच्छेदमा सरसफाइ सुविधा र स्वच्छता अभ्यासको अवस्था वडागत तहमा प्रस्तुत गर्नुपर्नेछ । यी तथ्यांकहरूले वडागत तहको सरसफाइ सुविधा, स्वच्छता सम्बन्धी अभ्यासमा सुधार गर्नु पर्ने आधार उपलब्ध हुनेछ ।

तालिका नं ८: वडागत तहको सरसफाइ सुविधा र स्वच्छता सम्बन्धी विवरण

वडा नं	जम्मा घरधुरी संख्या	सावून पानीले हातधुने ठाउँको घर संख्या	भांडा सुकाउने चाड घर संख्या	घरायसी पानी शुद्धिकरण गर्ने घर संख्या	फोहोर व्यवस्थापन संख्या		धुँवा रहित चुल्हो संख्या वा सुधारिएको व्यवस्था भएको
					ठोस फोहर राख्ने खाडल	तरल फोहर व्यवस्थापन (करेसा वारी)	
१.							
२.							
३							
४							
५.							
६.							
७.							
८.							
९.							
जम्मा:							

स्रोत:

२.२.३ सरसफाइ तथा स्वच्छता सम्बन्धी सामग्रीहरूको उपलब्धता

सरसफाइ तथा स्वच्छतालाई दिगोरूपमा निरन्तरता दिन समुदायका वासिन्दाहरूलाई चर्पी निर्माण तथा अन्य सरसफाइका सामग्रीहरू सजिलै उपलब्ध हुनसक्नु पर्छ । यदि उपलब्ध हुन सकेन भने यसले सरसफाइ अभियानलाई वाधा पुऱ्याउन सक्छ । त्यसकारण, स्थानीयस्तरमा सुहाउँदो चर्पीको डिजाइन, समुदायले व्यहोर्नसक्ने खालका चर्पी निर्माण सामग्री उपलब्ध गराउन र यस सम्बन्धी सचेतनाका लागि पनि नीजि क्षेत्रसंगगको सहकार्य गर्न अत्यन्त आवश्यक पर्छ ।

तालिका नं ४ सरसफाइ सामग्रीको बजार

क्र. सं.	सामग्रीहरू	वडा नं (छ। छैन)											गाविस वाहिर भए	कैफियत
		१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	ठाउँको नाम		

**पश्चिम नेपाल ग्रामीण खानेपानी तथा सरसफाइ परियोजना-दोस्रो चरण
गाविसस्तरीय पूर्ण सरसफाइ निर्देशिका तथा नमूना योजना**

१	प्यान र पाइप										
२	सिमेन्ट र छड										
३	शौचालय सरसफाइका सामग्री (ब्रस, हार्पिक)										
४	व्यक्तिगत स्वच्छता (सावुन, ब्रस, टुथपेष्ट)										
५	नेल कटर, काईयो										
६	घरायसी पानी शुद्धिकरण क) फिल्टर										
	ख) क्लोरिन, सोडिस, उमाल्ने										
	ग) सोडिस										
	घ) उमाल्ने										
	अन्य										

स्रोत:

२.२.५ गाविसमा रहेको मानवीय शंसाधनको विवरण

सरसफाइ तथा स्वच्छतालाई दिगोरूपमा निरन्तरता दिन गाविसमा रहेका मानवीय शंसाधनको विवरण पहिचान गर्न पनि आवश्यक हुन्छ । गाविसमा पूर्ण सरसफाइ हासिल गर्न कस्ता खालका मानवीय शंसाधनहरूको क्षमता विकास गर्नुपर्ने हुन्छ सो को जातकरी लिन गाविसमा रहेको मानवीय शंसाधनको विवरण लिनु पर्ने हुन्छ ।

तालिका नं: १० गाविसमा रहेको मानवीय शंसाधनको विवरण

क्र. सं.	मानवीय शंसाधनको संख्या	वडा भित्र उपलब्ध संख्या										जम्मा
		१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	
१	मर्मत सम्भार कार्यकर्ता											
२	सुधारिएको चुल्हो निर्माण गर्ने मिस्त्री											
३	महिला स्वास्थ्य स्वयं सेविका											
४	चर्पी बनाउने मिस्त्री											
५	सरसफाइ सम्बन्धी स्रोत व्यक्ति											
६	रिड निर्माण गर्ने मिस्त्री											
७	प्यान निर्माण गर्ने मिस्त्री											
८	अन्य											

स्रोत:

**पारिष्ठक नेपाल ग्रामीण खानेपानी तथा सरसफाइ परियोजना-दोस्रो चरण
गाविसस्तरीय पूर्ण सरसफाइ निर्देशिका तथा नमूना योजना**

२.२.६ विद्यालयमा शौचालयको व्यवस्था

विद्यालयमा शौचालयको व्यवस्था, शौचालय भित्र पानीको उपलब्धता, बाल, महिला तथा अपाङ्ग मैत्री भए नभएको विवरण उल्लेख गर्ने । उचित सरसफाइ सुविधाका लागि विद्यालयका शौचालयहरू सफा र स्वच्छतामा उदाहरणीय हुनुपर्ने हुन्छ ।

तालिका ११ : विद्यालयमा शौचालयको व्यवस्था

क्र. स.	विद्यालयको नाम	चर्पी		चर्पी प्रयोगमा		छात्र छात्राको लागि छुटै चर्पीको व्यवस्था		चर्पीको संख्या पर्याप्त		महिनावारी सरसफाइको सुविधा		छात्रको लागि चर्पी प्रयोप्त	
		छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन
१													
२													
३													
४													

स्रोत:

तालिका १२ : विद्यालयमा शौचालयको व्यवस्था

क्र. स.	विद्यालयको नाम	चर्पी नजिक साबुन पानीले हात धुने ठाउँको व्यवस्था		पानीको उपलब्धता		हाल भै रहेको शौचालयहरू अपाङ्गमैत्री	
		छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन
१							
२							
३							
४							

स्रोत:

२.२.७ संस्थागत सरसफाइ र स्वच्छताको अवस्था

तल उल्लेखित तालिका नं १३ मा गाविसस्तरीय विभिन्न संस्थाहरूको सरसफाइ र स्वच्छताको अवस्था वारे विस्तृत विवरणहरू उल्लेख गर्ने । शौचालय भित्र पानीको उपलब्धता, बाल, महिला तथा अपाङ्ग मैत्री भए नभएको विवरणहरूलाई समेत ध्यान दिनुपर्ने हुन्छ ।

तालिका १३ : संस्थागत शौचालयको व्यवस्था (बाल, महिला तथा अपाङ्ग मैत्री)

क्र. स.	संस्थाको नाम	चर्पी		चर्पी प्रयोगमा		महिला पूर्षका लागि छुटै चर्पीको व्यवस्था		चर्पी नजिक साबुन पानीले हात धुने ठाउँको व्यवस्था		पानीको उपलब्धता		हाल भै रहेको शौचालयहरू अपाङ्ग मैत्री	
		छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन
१													

पश्चिम नेपाल ग्रामीण खानेपानी तथा सरसफाइ परियोजना-दोस्रो चरण
गाविसस्तरीय पूर्ण सरसफाइ निर्देशिका तथा नमना योजना

स्रोतः

२.२.८ सार्वजनिक शौचालयको सरसफाई र स्वच्छताको अवस्था

तल उल्लेखित तालिका नं १४ मा गाविसमा भएको सर्वजनिक शौचालयको विवरण प्रस्तुत गर्ने । शौचालय भित्र पातीको उपलब्धता, बाल, महिला तथा अपाङ्ग मैत्री भए नभएको विवरणहरू समेत उल्लेख गर्ने ।

तालिका १४ संस्थागत शौचालयको व्यवस्था (बाल, महिला तथा अपाङ्ग मैत्री)

क्र. सं.	सार्वजनिक शौचालयको नाम वा रहेको स्थानको नाम	चर्पीको सम्भार गरिएको	चर्पी प्रयोगमा	महिला पूरुषका लागि छुट्टै चर्पीको व्यवस्था	चर्पी नजिक साबुन पानीले हात धुने ठाउँको व्यवस्था	पानीको उपलब्धता	हाल भै रहेको शौचालयहरू अपाङ्ग मैत्री
१		छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन
२							
३							
४							

सौतः

२.२.९ सरसफाई तथा स्वच्छता सुविधाहरू तथा संरचनाहरूमा प्रकोपको जोखिम

विभिन्न प्रकारका प्रकोपहरु जस्तै बाढी, पहिरोले सरसफाइ संरचनाहरूलाई नोक्सान पुऱ्याउनुका साथै पानीलाई पनि प्रदुषित बनाएको हुन्छ । वातवरणीय परिवर्तनको प्रभावले यस अवस्थामा थप जोखिम ल्याउनुका साथै वर्षातको समयमा वढि असर गरेको हुन्छ । त्यसकारण यस्ता प्रकारका हुन सक्ने बाढी, पहिरो, हुरी, बतास जस्ता जोखिमहरूका लागि पूर्व तयारी गर्न जरुरी हुन्छ । सरसफाइ गुरु योजनाले इंगित गरे बमोजिम आपत्तकालिन अवस्थामा पनि सरसफाइ तथा स्वच्छता लागि केही कृयाकलापहरूको पूर्व तयारी गर्नुपर्ने हुन्छ । तलको तालिकामा छोटकरीमा १०, २० वर्ष अगाडिका सरसफाइ सुविधाहरू र संरचनालाई प्रकोपले पारेको प्रभाव जस्तै चर्पी भत्काएको, बाढीले पानी दुषित पारेको जस्ता कुराहरु उल्लेख गर्ने । यदि गाविसले स्थानीय वातवरणीय अनुकूलन कार्य योजना बनाएको भए सेकेपडरी सूचनाको रूपमा पहिला भएका जोखिम र त्यसबाट परेको प्रभाव उल्लेख गर्न सकिनेछ ।

तालिका १५ विगतमा भएका सरसफाई तथा स्वच्छता सुविधाहरू तथा संरचनाहरूमा प्रकोपले पारेको जोखिम

क्र.सं.	प्रकोप (विगत १० वेखि २० वर्ष सम्मको)	वर्ष	वडा नं	सरसफाई तथा स्वच्छता सुविधाहरू तथा संरचनाहरूमा परेको प्रभावहरू
१				
२				
३				
४				
५				
६				

पश्चिम नेपाल ग्रामीण खानेपानी तथा सरसफाइ परियोजना-दोस्रो चरण गाविसस्तरीय पूर्ण सरसफाइ निर्देशिका तथा नमूना योजना

स्रोतः

२.३ गाविस पूर्ण सरसफाइ योजना

खुल्ला दिसामुक्त घोषणाको प्रतिफललाई दिगो र निरन्तर रूपमा अगाडि बढाइ आधारभूत सरसफाइ तथा स्वच्छताको अवस्थामा सुधार गर्नु पर्दछ । घोषणाको समयसम्म पुगदा गर्न इच्छा भएपनि बाँकी रहेका, सुधार गर्नुपर्ने महशुस भएका पक्षहरू, थप गर्नुपर्ने तथा स्तरीकरण गर्नुपर्ने कुराहरू रहेका हुन्छन् । खुल्ला दिसामुक्त घोषणालाई दिगो, घोषणा पछिको सुविधामा पहाँच तथा पूर्ण सरसफाइ अभियानलाई समयमै सफल बनाउने चाहना गाविसको रहेको छ । गाविसको सरसफाइ तथा स्वच्छताको अवस्था पहिचान, योजना तयार, स्रोत साधनको परिचालन, प्रभावकारी कार्यान्वयन गरी छिटो भन्दा छिटो सफलता हासिल गर्नका लागि गाविसस्तरीय पूर्ण सरसफाइ रणनीतिक योजनाको आवश्यकता महशुस गरी यो रणनीतिक योजना तयार गरिएको छ ।

२.३.१ परिकल्पना

गाविसको पूर्ण सरसफाइ योजनाको परिकल्पना गाविसमा बसोबास गर्ने सम्पूर्ण बासिन्दाहरूको स्वास्थ्यमा सुधार गरी समुदायको क्षमता विकास, आर्थिक समुन्नति र वातावरण मैत्री समाज निर्माण गर्नु रहेकोछ । यो परिकल्पनालाई गाविसस्तरीय योजना तर्जमा प्रकृयाको छलफलबाट तयार गर्नु पर्नेछ ।

२.३.२ लक्ष्य तथा उद्देश्यहरू

यो योजना तयार भएपछि निम्न उद्देश्यहरू पुरा हुनेछन्:

- क) खुल्ला दिसामुक्तलाई दिगो रूपमा अगाडि बढाउन सहयोग पुग्नेछ ।
- ख) व्यक्तिगत, घरायसी, संस्थागत तथा वातावरणीय सरसफाइ प्रवर्द्धन हुनेछ ।
- ग) संस्थागत, सार्वजनिक तथा घरायसी शौचालयलाई संरचनागत रूपमा स्थायी तथा प्रयोगकर्ता मैत्री बनाउने वातावरण तयार हुनेछ ।
- घ) स्थानीय स्रोत तथा साधनलाई योजनागत रूपमा नियमित परिचालन गरिनेछ ।

पूर्ण सरसफाइको कार्य योजना कार्यान्वयन पश्चात तोकिएका आधार/सूचकहरू पूरा गर्न सफल भए पछि गाविस पूर्ण सरसफाइ गाविसको रूपमा घोषणा हुनेछ । यहाँ बडा तथा गाविस कहिले घोषणा गर्ने भनेर मिति तथा लक्ष्य उल्लेख गर्न सकिनेछ । प्रत्येक सरसफाइका सूचकहरू कहिले पुरा हुन सक्छन् भन्ने लक्ष्य पनि वेरलावेरलै रूपमा उल्लेख गर्न पनि सकिनेछ । अनुसूची ७ हर्नु होला ।

२.३.१ गाविसस्तरमा खुल्ला दिसामुक्त घोषणा पश्चात तथा पूर्ण सरसफाइका कृयाकलापहरू लागि निर्देशनात्मक सिद्धान्तहरू नीति तथा पद्धतिहरू

१. नेपाल सरकारको राष्ट्रिय सरसफाइ गुरु योजना २०६८ तथा यस संग सम्बन्धित राष्ट्रिय तथा जिल्लास्तरीय अन्य निर्देशिका, नीतिले तोके बमोजिम खुल्ला दिसामुक्तको अवस्था तथा पूर्ण सरसफाइका कृयाकलापहरूलाई दिगो रूपमा कार्यान्वयन गरिनेछ ।
२. पूर्ण सरसफाइका कृयाकलापहरू संचालनार्थ अनुकुल वातावरण सृजना गर्नका लागि आवश्यक परेमा गाविसस्तरीय खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता समन्वय समिति (भिवाससिसि) को निर्णयानुसार सरसफाइ तथा स्वच्छता सम्बन्धी नीति, नियमहरू बनाउन सक्नेछ, जस्तै: गाविस विशेष आचार संहिता आदि ।
३. घरायसीस्तरको सरसफाइ तथा स्वच्छता सुविधाहरूको निर्माणका लागि पूर्णरूपमा अनुदानरहित नीति अवलम्बन गरिनेछ ।

**पाँचम नेपाल ग्रामीण खानेपानी तथा सरसफाइ परियोजना-दोस्रो चरण
गाविसस्तरीय पूर्ण सरसफाइ निर्देशिका तथा नमूना योजना**

४. खुल्ला दिसामुक्तको अवस्था तथा पूर्ण सरसफाइको अभियानलाई व्यापकरूपमा अगाडि बढाउन पुरस्कार, सम्मान तथा प्रोत्साहनको व्यवस्था गरिनेछ । सकारात्मक शैलीद्वारा व्यवहार परिवर्तन हुनेछ । दण्ड, सजाय, जरिवाना नीतिको माध्यमबाट पूर्ण सरसफाइ अभियानमा आएको प्रतिकूल वातावरणलाई सुधार गरिनेछ ।
५. खुल्ला दिसामुक्तको अवस्था तथा पूर्ण सरसफाइको अभियानलाई तीव्रता प्रदान गर्न समुदायको अगुवाईमा हुने पूर्ण सरसफाइ पद्धति तथा विद्यालयको अगुवाईमा हुने पूर्ण सरसफाइ पद्धति अवलम्बन गरिनेछ ।

सहभागिता तथा समन्वय

६. गाविस, भिवाससिसि, वडा नागरिक मञ्चले, सबैलाई समेटेर पूर्ण सरसफाइको अभियान अगाडि बढाउने मुख्य जिम्मेवारी लिने ।
७. जिल्ला र गाविसमा रहेका विभिन्न सरकारी तथा अर्ध सरकारी कार्यालयहरु, नागरिक समाज, संचार क्षेत्र तथा पत्रकार, समाजसेवी व्यक्तिहरु, राजनैतिक संगठनहरु, खानेपानी उपभोक्ता महासंघ, विद्यालय, नीजि क्षेत्र, सामुदायिक वन, महिला सञ्जाल, दलित सञ्जाल, जनजाती सञ्जाल, गैर सरकारी संस्थाहरु तथा विभिन्न निकायहरूसंगको सहकार्य, समन्वय, जिम्मेवारी वांडफांड गरी पूर्ण सरसफाइ अभियान लाई अधिक बढाउने ।
८. वडा नागरिक मञ्चले वडा वाससिसिको भूमिका समेत निर्वाह गर्ने । सो मञ्चले आ-आफ्नो वडामा स्थानीय स्तरका उत्प्रेरकहरु तयार तथा परिचालन गर्ने । वडा नागरिक मञ्चले वडाको सरसफाइको नेतृत्व, कार्य योजना कार्यान्वयन, मानवीय स्रोतको परिचालन, कार्य योजना अद्यावधिक गर्ने तथा अनुगमनका कार्यहरु गर्ने ।
९. सरसफाइ तथा स्वच्छता र शौचालय सम्बन्धीत सामग्री सजिलैसंग, समयमै, सस्तो र विकल्प सहित प्राप्त गर्न व्यवसायीहरूसँग सहकार्य गर्ने । गाविस हाताभित्रै प्यान, पाइप, सिमेन्ट, रड, हार्पिक, ब्रस, साबुन, टुथपेस्ट, काईयो, नेल कटर उपलब्धताको व्यवस्था गर्ने । त्यस्तैगरी सरसफाइ तथा स्वच्छता सम्बन्धी स्रोत व्यक्ति, चर्पी निर्माण, रिङ्ग तथा प्यान बनाउने मिस्त्री तयार गर्ने ।
१०. सम्पूर्ण समुदायको प्रतिवद्धता हासिल गरी खुल्ला दिसामुक्तको अवस्था तथा पूर्ण सरसफाइको उपलब्धीलाई दिगो रूपमा सुनिश्चित गर्ने ।

योजना तर्जुमा

११. गाविसस्तरीय, वडास्तरीय तथा विभिन्न समूहहरुको पूर्ण सरसफाइ योजना तयारी सहभागितात्मक प्रकृयाबाट गाविसको प्राथमिकताको आधारमा, बजेटको व्यवस्था सहित कार्य योजना, अनुगमन र मूल्यांकनको प्रभावकारी तथा व्यवस्थित तवरले तयार गर्ने ।
१२. पूर्ण सरसफाइका कृयाकलापहरूलाई प्रवर्द्धन गर्न स्थानीयस्तरमा उपलब्ध हुन सक्ने र आवश्यक पर्ने स्रोत तथा साधनहरूको पहिचान गर्ने ।

समन्वय

१३. गाविसमा संचालन गरिने सरसफाइ तथा स्वच्छता सम्बन्धी कियाकलापहरु प्रभावकारी, व्यवस्थित तथा एकिकृत रूपमा संचालन गर्न सबै सरोकारावालाहरु बीच प्रत्येक महिनामा एकपटक बैठक बस्ने ।

कार्यान्वयन

१४. जिविस, गाविस तथा अन्य सरोकारवाला निकायहरूले बार्षिक कार्यक्रम तथा बजेट विनियोजित गर्ने क्रममा पूर्ण सरसफाइ तथा आनीवानी परिवर्तनलाई प्रथामिकतामा राख्न पहल गर्ने ।

पार्श्चम नेपाल ग्रामीण खानेपानी तथा सरसफाइ परियोजना-दोस्रो चरण गाविसस्तरीय पूर्ण सरसफाइ निर्देशिका तथा नमूना योजना

१५. गाविसमा भएको सार्वजनिक, संस्थागत तथा विद्यालयका शौचालयहरूलाई स्वच्छ बनाउन शौचालय संचालन तथा मर्मतका लागि बिशेष कार्यक्रमहरू संचालन गर्ने । साथै घरायसी शौचालयको अवस्था नियमित रूपमा सुधार गर्ने ।
१६. गाविस स्तरीय खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता समन्वय समिति (भिवाससिसि) को नाममा गाविसमा सरसफाइ कोष स्थापना र परिचालन गरी एकिकृत रूपमा कार्यक्रम संचालन गर्ने । यसको लागि प्रत्येक वर्ष कुन कुन संघ संस्थाले कति रकम विनियोजित गर्ने भन्ने कुरा भिवाससिसि र सरोकारावालाहरूको भेलाबाट निर्णय गर्ने ।
१७. पूर्ण सरसफाइ घोषणाको लागि गाउँ, टोल, वडाहरू वीच प्रतिस्पर्धा गराउने र घोषणाको आधारमा प्रोत्साहनको व्यवस्था गर्ने । त्यस्तै गरी गाविसस्तरीय खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता समन्वय समितिको निर्णयानुसार अन्य पुरस्कार तथा प्रोत्साहन दिनुपर्ने व्यक्ति, संथा वा समूह पहिचान गरी पुरस्कृत गर्ने ।
१८. गाउँ, वस्ती, टोल, वडा, विद्यालयहरूले पूर्ण सरसफाइ अभियान सफल पार्न कार्य योजना सहित सक्रिय रूपमा संलग्न हुने र साथै भिवाससिसिको निर्णयलाई कार्यान्वयन गर्न जिम्मेवारी वहन गर्ने ।

स्रोत तथा साधनहरू

१९. खुल्ला दिसामुक्त पछिको अवस्थाको विश्लेषण गरी गाविसको सरसफाइ तथा स्वच्छताका अवस्था पहिचान गरी सकेपछि सरसफाइ तथा स्वच्छता कार्यक्रमका लागि आवश्यक पर्ने गाविसमा रहेको स्रोत र साधनको पहिचान गरी सरोकारावाला तथा स्थानीय समूहद्वारा परिचालन गर्ने । चर्पी निर्माणका लागि आवश्यक पर्ने मिस्त्री, ज्यामी, रिङ्ग, प्यान बनाउने तालिमको व्यवस्था गर्ने ।

अनुगमन

२०. वडा तथा गाविस तहमा नियमित बैठक बस्ने । प्रत्येक बैठकमा कम्तीमा महिनाभरी भएको प्रगति, भोगनु परेको समस्या, सम्भावित चुनौती, समाधानको उपाय र आगामी महिनाको लक्ष्यहरू विवरण पेश गर्ने ।
२१. जिल्लाले तय गरे अनुरूप पूर्ण सरसफाइ तथा स्वच्छताका सूचकहरू पुरा भए नभएको नियमित अनुगमन गर्ने । यस सम्बन्धित तथ्यांक अद्यावधिक गर्ने र सोही बमोजिम सरसफाइका कृयाकलापहरू संचालन गर्ने ।
२२. जिल्लाले निर्धारित गरेको पूर्ण सरसफाइका सूचकहरूको विवरण राख्ने, अद्यावधिक गर्ने र भिवाससिसिले यसको अवस्थाको लेखाजोखा गरी आवश्यकतानुसार थप कदम चाल्ने ।
२३. भिवाससिसिसंग समन्वय गरी सम्बन्धीत वडाका वडा नागरिक मञ्चले प्रत्येक घरको सम्पूर्ण नामावली अभिलेख राखी सरसफाइ कार्ड वितरण गर्ने । पूर्ण सरसफाइ भएपछि पूर्ण सरसफाईको प्रमाणीकरण गर्न स्टिकर टास्ने । गाविसमा कुनैपनि किसीमको सेवा सुविधा र सिफारीस लिन आउंदा घरमा पूर्ण सरसफाइको सूचक पुरा भए नभएको वा कति वटा पुरा भएको वारे जानकारी लिने । तोकिएको समय सीमा भित्र पुरा भएको प्रमाण पेश नगर्ने घरधुरीहरूलाई गाविस बाट दिईने सेवा सुविधा तथा सिफारीसको सन्दर्भमा समयमै विस्तृत छलफल गर्ने ।

क्षमता विकास तथा सचेतना कार्यक्रम

२४. गाविस तथा वडा तहको योजनालाई आधार मानी पूर्ण सरसफाइ तथा स्वच्छता सम्बन्धी सचेतना तथा अभिमुखीकरण कार्यक्रम संचालन गर्ने ।
२५. स्वास्थ्य तथा शारीरिक शिक्षा अध्ययन गराउने शिक्षक, गाविस सचिव, स्वास्थ्य चौकीका इन्चार्ज, गाविसमा कार्यरत विकाससंग सम्बन्धित कर्मचारी, गैर सरकारी संस्थाका सामाजिक परिचालकहरू, महिला स्वास्थ्यकर्मी,

पाँचम नेपाल ग्रामीण खानेपानी तथा सरसफाइ परियोजना-दोस्रो चरण
गाविसस्तरीय पूर्ण सरसफाइ निर्देशिका तथा नमूना योजना
क्लबका प्रतिनिधीहरु र यस्तै अन्य व्यक्तिहरूलाई पूर्ण सरसफाइ तथा स्वच्छता सम्बन्धी ज्ञान, सीप र क्षमता विकास गर्न सचेतना तथा अभिमुखीकरण गरी स्रोतव्यक्ति तयार गर्ने ।

२६. स्वास्थ्य चौकीमा सरसफाइ डेस्क स्थापना गर्ने र सेवा लिन आउने विरामी तथा उसको साथमा आउने परिवारका सदस्यलाई पूर्ण सरसफाइ सम्बन्धी जानकारी दिने र साथै प्रत्येक विद्यालयहरूमा सरसफाइ नमूना टेबल राखी सचेतना अभिवृद्धि गर्ने ।

२.३.४ पूर्ण सरसफाइ योजना कार्यान्वयनका लागि गाविसलाई आवश्यक पर्ने स्रोत र साधनको व्यवस्थापन

पूर्ण सरसफाइ योजना कार्यान्वयनका लागि गाविसलाई मानवीय तथा आर्थिक स्रोत र साधनको आवश्यकता पर्दछ । अध्याय २.२.१ मा गाविसमा कार्यरत सरोकारवाला तथा सहयोगी संस्थाहरूको पहिचान गरिएको छ । तल दिइएको सूचीमा योजना तयारी तथा कार्यान्वयनमा प्रयोग गर्न सकिने सम्भावित स्रोतहरू उल्लेख गरिएको छ । गाविसको अवस्था हेरेर उक्त सूचीलाई हेरफर गर्न सकिनेछ । यसका साथै पूर्ण सरसफाइ योजना कार्यान्वयनका लागि गाविसमा उपलब्ध हुन सक्ने र आवश्यक पर्ने आर्थिक स्रोतको पनि विश्लेषण गर्नु पर्दछ ।

क) मानवीय स्रोतको पहिचान तथा परिचालन

- गाविस स्तरीय खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता समन्वय समिति
- बडामा बडा नागरिक मञ्चहरू
- गाविसस्तरीय सञ्जालहरू
- शिक्षक, शिक्षिका, विद्यार्थी, विद्यालय व्यवस्थापन समिति, शिक्षक अभिभावक संघ तथा जुनियर रेडक्स र बाल क्लब
- गाविस भित्र रहेका सरकारी, गैर सरकारी संस्था, विकास संग सम्बन्धीत निकायका प्रतिनिधि तथा कर्मचारीहरू
- पूर्ण सरसफाइ सम्बन्धी उत्प्रेरकहरू
- महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविका
- सामाजिक परिचालकहरू
- सहकारी संस्थाहरू
- धार्मिक तथा सांस्कृतिक समूह तथा तिनका प्रमुख तथा प्रतिनिधीहरू
- स्थानीय स्तरमा गठित समूहमा आबद्ध व्यक्तिहरू (आमा समूह, महिला समूह, बाल क्लब आदि)
- राजनैतिक दलका प्रमुख तथा प्रतिनिधीहरू
- नेपाल रेडक्स सोसाइटी, उप-शाखा एवं त्यसका सदस्यहरू
- सुरक्षा निकाय
- दातृ निकाय र त्यससंग आबद्ध व्यक्ति तथा संस्थाहरू
- स्थानीय तहका दक्ष मानवीय स्रोतहरू जस्तै: सिकर्मी, डकर्मीहरू, सरसफाइ तथा स्वच्छता सम्बन्धीत स्रोत व्यक्तिहरू
- स्थानीय व्यवसायी, व्यापारीहरू तथा निर्माण व्यवसायी
- नागरिक समाज
- संचार गृह तथा पत्रकारहरू

**पार्श्चम नेपाल ग्रामीण खानेपानी तथा सरसफाइ परियोजना-दोस्रो चरण
गाविसस्तरीय पूर्ण सरसफाइ निर्देशिका तथा नमूना योजना**

- सार्वजनिक यातायातका कर्मचारी तथा चालकहरु

-आदि

ख) पूर्ण सरसफाइ योजना कार्यान्वयनका लागि गाविसमा उपलब्ध हुन सक्ने आर्थिक स्रोतको पहिचान र परिचालन

तालिका १६: गाविसमा उपलब्ध हुन सक्ने आर्थिक स्रोतको पहिचान

क्र. सं.	निकायहरु	वार्षिक बजेट
१	गाविसको सरसफाइ कोष	
२	गाविसको वार्षिक सरसफाइ तथा स्वच्छता सम्बन्धीत कार्यक्रम	
३	समपुरक कोषहरु	
४	वन उपभोक्ता समिति	
५	बडाहरु बाट संकलन	
६	जरिवाना संकलन	
७	सहयोग (दान, चन्दा, पुरस्कार आदि)	
	जम्मा	

ग) पूर्ण सरसफाइ योजना कार्यान्वयनका लागि गाविसलाई आवश्यक पर्ने आर्थिक स्रोतको पहिचान र परिचालन

तालिका १७: गाविस लाई आवश्यक पर्ने आर्थिक स्रोतको पहिचान

क्र. सं.	मुख्य कृयाकलापहरु	आवश्यक बजेट
१		
२		
३		
४		
५		
६		
७		
	जम्मा	

२.३.५ खुल्ला दिसामुक्त घोषणा पश्चात तथा पूर्ण सरसफाइका क्रियाकलापहरु

यस परिच्छेदमा तल दिइएको वर्गीकरणका आधारमा मुख्य कृयाकलापहरु उल्लेख गर्नुपर्दछ । विभिन्न कृयाकलापहरु उल्लेख गर्नें । योजना तर्जुमा प्रकृयामा बडास्तरीय र क्षेत्रगत कार्य योजना तयार गरेको भए यस पूर्ण सरसफाइ योजनामा संलग्न गराउन सकिनेछ । नमूना कार्य योजना अनुसूची १-५ मा दिइएकोछ ।

- घरायसी चर्पीको सुविधा तथा प्रयोगको अवस्था
- घरायसी सरसफाइ तथा स्वच्छता सम्बन्धी सुविधाहरुको उपलब्धता र अभ्यास
- सरसफाइ तथा स्वच्छता प्रबढ्दनका लागि आवश्यक मानवीय स्रोतहरुको उपलब्धता

पश्चिम नेपाल ग्रामीण खानेपानी तथा सरसफाइ परियोजना-दोस्रो चरण गाविसस्तरीय पूर्ण सरसफाइ निर्देशिका तथा नमूना योजना

- विद्यालयस्तरको सरसफाइ तथा स्वच्छता अवस्था
- संस्थागतस्तरको सरसफाइ तथा स्वच्छता अवस्था
- सार्वजनिक चर्पीको अवस्था
- सरसफाइ तथा स्वच्छताका लागि प्रकोप जोखिम न्यूनीकरण

२.३.६ पूर्ण सरसफाइ घोषणा पश्चातका क्रियाकलापहरु

यस परिच्छेदमा खुल्ला दिसामुक्त घोषणा पश्चात घोषणालाई दिगो बनाउन र पूर्ण सरसफाइ तथा आनीवानी परिवर्तनको अभियानलाई तीव्रता दिइ पूर्ण सरसफाइयुक्त क्षेत्र बनाउन गर्नु पर्ने मुख्य कृयाकलापहरु उल्लेख गर्ने । पूर्ण सरसफाइ तथा आनीवानी परिवर्तन क्षेत्र घोषणा पश्चात पनि सरसफाइ तथा स्वच्छताको अभियान सम्पन्न भएको हुँदैन । तसर्थ पूर्ण सरसफाइलाई दीगोपना र घोषणा गर्दा सूचकको रूपमा नभएको अन्य सरसफाइ तथा स्वच्छताको क्रियाकलापलाई समेट्दै वातावरण मैत्री सरसफाइ तथा स्वच्छता र अर्ध शहरमुखी बिशेषताका सरसफाइ तथा स्वच्छताको अभियानलाई निरन्तरता दिनुपर्छ ।

यसको लागि शौचालयको स्तरीकरण तथा प्रयोगकर्ता मैत्री, भान्साको फोहोरबाट आफैले मल बनाउने, प्लाष्टिकलाई छुट्टै जम्मा गरी बिकी वा निर्धारित स्थलमा जम्मा गर्ने, बैकलपीक उर्जाको प्रयोग, फोहोर मैला व्यवस्थापन, खानेपानीको मुहान संरक्षण, पानीको गुणस्तर परिक्षण, पोखरीहरुको संरक्षण, प्लाष्टिक भोला निषेध, स्यानिटरी ल्याण्डफिल साइट, स्थानीयस्तरमै सरसफाइ सामग्रीको व्यवस्थापन, ढलको व्यवस्था, नियमित बजेट र संस्थागत आदि क्रियाकलापहरु अगाडि बढाउन सुझाव गरिएको छ ।

२.३.७ पूर्ण सरसफाइ योजना कार्यान्वयन गर्न विद्यमान चुनौती तथा अवसरहरु:

पूर्ण सरसफाइ योजना कार्यान्वयन गर्न गाविस भित्र थुप्रै चुनौती तथा अवसरहरु उपलब्ध हुन सक्छन । तलको तालिकामा मुख्य चुनौतीहरु तथा तिनका समाधान गर्न सुझाव कार्य तथा अवसरहरुको वारेमा उल्लेख गर्ने । योजना तर्जूमा गर्ने बेलामा छलफलद्वारा अद्यावधिक गर्ने ।

तालिका १८: पूर्ण सरसफाइ योजना कार्यान्वयन गर्न गाविसमा देखा परेका विद्यमान चुनौतीहरु

क्र.सं	चुनौती तथा जोखिमहरु	समाधानका उपायहरु तथा सुझाव गरिएका कार्यहरु
१.	भिवाससिसिका सदस्यहरूले निर्वाह गर्नुपर्ने भूमिका तथा जिम्मेवारी वारे प्रष्ट नहुनु	
२.	कार्य योजना, वार्षिक बजेट गतिविधीका वारेमा प्रष्ट नहुनु	
३.	कार्य योजनाको कमजोर कार्यान्वयन तथा अनुगमन	
४	नयां बनेका, बसाई सराई गरेका घरपरिवारहरुको चर्पी नहुनु	
५	संस्थागत तथा सार्वजनिक स्थलहरूमा रहेका शौचालय र सरसफाइ तथा स्वच्छताको कमजोर अवस्था तथा दीगोपनामा शंका	
६	साबुन पानीले हातधुने, घरायसी पानी शुद्धिकरणको विधी अपनाई पानी पिउने तथा व्यक्तिगत सरसफाइ कायम राख्ने सन्दर्भमा अभ्यासहरूमा अनियमितता ।	
७	सबै सरोकारवालाहरूमा साभा प्रतिवद्धताको कमी तथा जिम्मेवारी वहन गर्न नचाहने	

**पार्श्चम नेपाल ग्रामीण खानेपानी तथा सरसफाइ परियोजना-दोस्रो चरण
गाविसस्तरीय पूर्ण सरसफाइ निर्देशिका तथा नमूना योजना**

८	प्रज्वलन प्रकृया तथा सचेतना कृयाकलापहरु व्यापक तथा सही तरिकाबाट संचालन नहुन	
९	तालिम पश्चात स्वयमसेवकहरु निष्कृय रहनु	
१०	अक्सर गरेर नकारात्मक व्यवहार परिवर्तनका संदेशहरु प्रवाह हनु	
११	संचारका विभिन्न माध्यमहरुको प्रयोग गर्न नसक्नु	
१२	सरसफाइमा अनुदान उन्मूखभै वा त्यसमा निर्भर रही सही अर्थमा व्यवहारमा परिवर्तन हनु नसक्नु	
१३	पूर्ण सरसफाइलाई घोषणासम्म अन्तीम लक्ष्य मानी त्यतीमै सीमित रही त्यसपछि कार्यान्वयनमा निरन्तरता दिन नसक्नु	
१४	संरचना केन्द्रित हार्डवेयर केन्द्रित हनु र व्यवहार परिवर्तनमा जोड नदिनु	

तालिका १९: पूर्ण सरसफाइ योजना कार्यान्वयन गर्न गाविसमा भएका अवसरहरु:

क्र.सं	अवसरहरु
१.	गाविसमा एक चरणको सरसफाइ अभियान सफल भै खुल्ला दिसामुक्त क्षेत्र घोषणा गर्न सफल भइसकेकाले समुदाय सरसफाइ तथा स्वच्छता अभियानलाई निरन्तरता दिन प्रतिवद्द र उत्सुक रहेको अवस्था ।
२.	गाविस स्तरीय खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता समन्वय समिति र वडामा वडा नागरिक मञ्चले वडा सरसफाइ तथा स्वच्छता समन्वय समितिको रूपमा जिम्मेवारी वहन गर्न सक्य रहेको ।
३.	गाविसभित्र रहेका सम्पूर्ण निकायहरु जस्तैः आमा समूह, क्लब, सञ्जाल, सामुदायिक संस्थाहरु खुल्ला दिसामुक्त अभियानमा सक्रिय रूपमा सहभागी र परिचालित भएकाले यसको दीगोपना र पूर्ण सरसफाइ तथा आनीवानी परिवर्तन सम्बन्धी जानकारी प्राप्त भएको अवस्था ।
४	सिंगौ राष्ट्र स्वयम्ले पनि सरसफाइ तथा स्वच्छताको विषयवस्तुलाई आधारभूत सवालको रूपमा महत्व दिई मातहतको निकायलाई सक्रिय रूपमा जिम्मेवारी वहन गर्न निर्देशन दिएको ।
५	स्थानीय निकाय र समुदायको अगुवा र सरोकारवालाहरूले अपनत्व ग्रहण गरेकाले अभियानले दिगो रूपमा उपलब्धी हासिल गर्न सक्ने ।
६	गाविसमा विभिन्न किसिमका सामुदायिक संघ संस्थाहरु, आमा समूह, बाल क्लबहरु, महिला समूहहरु तथा जातीय संगठनहरु कार्यरत रहेकाले तिनीहरूलाई सरसफाइको क्षेत्रमा परिचालन गर्न सकिने ।
७	पूर्ण सरसफाइ तथा आनीवानी परिवर्तनको अभियानलाई संचालन गर्न सहयोगी निकाय र गाविस भित्र पनि मानवीय स्रोत तयार भैसकेको ।
८	गाविस भित्र बासिन्दाहरु माझ सरसफाइ तथा स्वच्छताको सचेतनाको स्तर दिन प्रतिदिन बढाउ गएको ।

२.४ अनुगमन र मूल्यांकन :

गाविसमा पूर्ण सरसफाइको अभियान प्रभावकारी रूपले संचालन तथा सफल बनाउन जिल्लास्तर, गाविसस्तर, वडास्तर र स्थानीय समुदायहरुको तहवाट अनुगमन गरिनेछ । गाउँस्तरीय खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता समन्वय समितिले आवश्यकतानुसार तहगत अनुगमन तथा मूल्यांकन समिति बनाउनेछ । सो समितिले नियमित अनुगमन गर्नेछ । अनुगमन तथा मूल्यांकन गर्नका लागि विधीहरु निर्धारण गरी व्यक्तिगत, घरायसी तथा संस्थागत तहमा पूर्ण सरसफाइका सूचकहरु पुरा भए नभएको अनुगमन गर्नेछ । अनुगमनको लागि पूर्ण सरसफाइको सूचक तथा विस्तारीत सूचक सहित फारम तयार गरिनेछ । अनुगमन तथा मूल्यांकन समितिले फारम भरि प्रतिवेदन तयार गर्नेछ । सोही प्रतिवेदनलाई आधार मानी आगामी दिनमा गरिने क्रियाकलापहरु निर्धारण गरिनेछ ।

पश्चिम नेपाल ग्रामीण खानेपानी तथा सरसफाइ परियोजना-दोस्रो चरण
गाविसस्तरीय पूर्ण सरसफाइ निर्देशिका तथा नमूना योजना

पश्चिम नेपाल ग्रामीण खानेपानी तथा सरसफाइ परियोजना-दोस्रो चरण
गाविसस्तरीय पूर्ण सरसफाइ निर्देशिका तथा नमूना योजना

अनुसूची १ : पूर्ण सरसफाइ योजना तर्जुमा नमूना फारम

यो फारम बडा/समुदाय/समूहस्तरमा पूर्ण सरसफाइ योजना तर्जुमा गर्दा पनि प्रयोग गर्न सकिनेछ । पहिले लक्ष्य निर्धारण गर्ने र त्यसपछि उक्त लक्ष्य हासिल गर्नका लागि आवश्यक पर्ने विशेष कृयाकलापहरू तय गर्नु पर्दछ ।

क्र सं	लक्ष्य	समय सीमा

क्र सं	कृयाकलापहरू	समय सीमा	कार्यान्वयनको जिम्मेवारी	अनुगमनको जिम्मेवारी	बजेट

पश्चिम नेपाल ग्रामीण खानेपानी तथा सरसफाइ परियोजना-दोस्रो चरण
गाविसस्तरीय पूर्ण सरसफाइ निर्देशिका तथा नमूना योजना

अनुसूची २ : भिवाससिसिका लागि पूर्ण सरसफाइ कृयाकलापहरूका लागि नमूना कार्य योजना फारम

यो कार्य योजना निर्देशिकामा उल्लेख गरिएको चरणबद्ध प्रकृयाको आधारमा तयार गरिएको छ। यस्ताई आवश्यकता अनुसार थपघट गर्न सकिनेछ।

गाविस तहका कार्ययोजना

जिल्लाको नाम :

गाविसको नाम:

फिल्ड संयोजकको नाम: अगुवा वास सहजकर्ता:

स्वास्थ्य प्रवर्द्धकको नाम:

क्र सं	कृयाकलाप	के गर्ने ? (छलफलका विषयवस्तुहरू)	मिति		जिम्मेवारी	
			देखि	सम्म	मुख्य	सहयोगी
१	गाविस सचिवसँग तयारी बैठक	<ul style="list-style-type: none"> गाविस सचिवसँग बैठक बसी भिवाससिसिको बैठकबाट पूर्ण सरसफाइ रणनीति र कार्य योजनाको मिति तय गर्ने 				
२	भिवाससिसि र वहुसरोकारवाला मञ्चको बैठक बसी पूर्ण सरसफाइको योजना	<ul style="list-style-type: none"> VWASHCC लाई गुरुयोजनामा उल्लेख भएको जिम्मेवारी तथा भूमिकाको वारेमा जानकारी तथा छलफल खुल्ला दिसामुक्त घोषणा पश्चात सरसफाइको अवस्था जस्तै: अस्थायी तथा स्थायी चर्पी, चर्पीको प्रयोग, फोहोर राख्ने भांडो वा खाडल, पानी सुरक्षा आदि गाविसको पूर्ण सरसफाइ रणनीति तयारी वारे छलफल गाविसस्तरीय अनुगमन समिति गठन तथा आचार संहिता निर्माण खुल्ला दिसामुक्त घोषणा पछिको अवस्था माथि छलफल, वस्तुस्थिति, तथ्यांक विश्लेषण, पूर्ण सरसफाइका सूचकहरू माथि छलफल गाविस स्तरीय पूर्ण सरसफाइ सम्बन्धी कार्य योजना निर्माण तथा जिम्मेवारी वाडँफाँड 				

**पश्चिम नेपाल ग्रामीण खानेपानी तथा सरसफाइ परियोजना-दोस्रो चरण
गाविसस्तरीय पूर्ण सरसफाइ निर्देशिका तथा नमूना योजना**

क्र सं	कृयाकलाप	के गर्ने ? (छलफलका विषयवस्तुहरु)	मिति		जिम्बेवारी	
			देखि	सम्म	मुख्य	सहयोगी
		<ul style="list-style-type: none"> ● गाविसको सबै वडागत तहको सरसफाइ सम्बन्धी तथ्यांक संकलन सम्बन्धी कार्य योजना ● स्वयम्भेसिका, आमा समूह, बाल सञ्जाल संगको सहकार्य र बजेट व्यवस्था ● वडातह गठन गर्ने समूहको वारेमा छलफल 				
३	वडातह (वडा नागरिक मञ्च) पूर्ण सरसफाइ सम्बन्धी अभिमुखीकरण र तथ्यांक संकलन	<ul style="list-style-type: none"> ● पूर्ण सरसफाइ योजना र पूर्ण सरसफाइको प्रवर्द्धनको वारेमा अभिमुखीकरण ● गाविसको सबै वडागत तहको सरसफाइ सम्बन्धी तथ्यांक वडा नागरिक मञ्चका संलग्नतामा संकलन गर्ने 				
४	पूर्ण सरसफाइ योजनाको लागि भिवाससिसि तथा वहुसरोकारवाला मञ्चको गोष्ठी	<ul style="list-style-type: none"> ● राजनैतिक दल र भिवाससिसि वाच छलफल र कार्यक्रममा सहयोग गर्ने वातावरण बनाउने ● गाविसको अवस्था वारेमा प्रस्तुतीकरण ● वडागत तहबाट तयार गरिएको सूचक प्रस्तुतीकरण ● गाविसको पूर्ण सरसफाइ रणनीतिक योजना तयारी वारेमा लक्ष उद्देश्य रणनीति समूह छलफल ● गरिने कृयाकलापहरुको कार्य योजना र बजेट व्यवस्था वारेमा छलफल ● विभिन्न माध्यमवाट प्रचार प्रसार तीव्र गर्ने कार्यक्रम निर्धारण गर्ने जस्तै: सार्वजनीक सूचना टांस प्रचार प्रसार/बोर्ड, माइक्रो, विद्यालयस्तरीय च्याली, स्थानीय एफ.एम आदि 				

**पश्चिम नेपाल ग्रामीण खानेपानी तथा सरसफाई परियोजना-दोस्रो चरण
गाविसस्तरीय पूर्ण सरसफाई निर्देशिका तथा नमूना योजना**

क्र सं	कृयाकलाप	के गर्ने ? (छलफलका विषयवस्तुहरु)	मिति		जिम्बेवारी	
			देखि	सम्म	मुख्य	सहयोगी
		<ul style="list-style-type: none"> बडा प्रतिनिधी तथा मुख्य व्यक्तिहरुलाई पनि गोष्ठीमा आमन्त्रण गर्ने 				
५	भिवाससीसीको नियमित बैठक	<ul style="list-style-type: none"> नियमित बैठकको अवधि तोक्ने पूर्ण सरसफाई प्रगति समिक्षा, कार्य योजना परिमार्जन, कार्य प्रगति अनुसार अनुगमन निर्धारण गर्ने नियमित बैठकको मुख्य विषयहरु वारे बैठक अगावै जानकारी गराउने प्रत्येक महिनामा सकलन गरेको तथ्यांक सार्वजनिक स्थल र गाविसमा टाँस्ने तथ्यांकको आधारमा गाविसको प्रगती मुल्यांकन गरी कार्यक्रम परिमार्जनको लागि छलफल गर्ने 				
६	क्षेत्रगत सरोकारवालाहरुको परिचालन र उनीहरुको कार्य योजना कार्यान्वयन	<ul style="list-style-type: none"> विभिन्न सरोकारवालाहरु तथा सम्हहरुसंग योजना तथा परिचालन सम्बन्धी बैठक कार्य योजनामा समावेश गर्ने निश्चित क्रियाकलापहरु र तिनिहरुको कार्यान्वयन 				
७	पूर्ण सरसफाई कार्यान्वयन तथा गाविसस्तरीय सरसफाई सम्बन्धी प्रचार प्रसार	<ul style="list-style-type: none"> गाविसस्तरीय सम्पूर्ण संघ संस्था, विद्यालय, सार्वजनिक स्थान तथा कार्यालयहरुमा सरसफाई सम्बन्धी प्रचार सामग्री टाँस्ने चर्पीको स्तरोन्तती अभियान सरसरफाई सूचकहरु समुदाय स्तरमा निर्माण गर्नका लागि सचेतना कार्यक्रम संचालन 				

**पश्चिम नेपाल ग्रामीण खानेपानी तथा सरसफाई परियोजना-दोस्रो चरण
गाविसस्तरीय पूर्ण सरसफाई निर्देशिका तथा नमूना योजना**

क्र सं	कृयाकलाप	के गर्ने ? (छलफलका विषयवस्तुहरु)	मिति		जिम्मेवारी	
			देखि	सम्म	मुख्य	सहयोगी
		<ul style="list-style-type: none"> सचेतना कार्यक्रम संचालन (पूर्ण सरसफाई अभियानका भिडियो, सरसफाई च्याली आदि) 				
८	आवश्यकता अनुसार पूर्ण सरसफाई अवस्था अनुगमन	<ul style="list-style-type: none"> समूह विभाजन अनुसार बडागत तहमा स्थलगत अवलोकन गरी अवस्था विश्लेषण, सुझाव सरसफाई परिचय पत्र वितरण 				
९	पूर्ण सरसफाई क्षेत्र घोषणा	<ul style="list-style-type: none"> घोषणाको लागि तयारी, बजेट, जिम्मेवारी तथा संभावित चुनौतीको वारेमा छलफल गरी स्पष्ट हुने प्रत्येक बडा र गाविसको पूर्ण सरसफाई घोषणा गर्ने मिति उल्लेख गर्ने 				
१०	गाविस पूर्ण सरसफाई घोषणा	<ul style="list-style-type: none"> प्रचार प्रसार डिवाससिसीलाई पूर्ण सरसफाई भए नभएको अनुगमन का लागि प्रत्राचार अनुगमन व्यवस्थापन डिवाससिसबाट पूर्ण सरसफाई घोषणा गर्ने अनुमति पत्र प्राप्त भएपछि घोषणाको तयारी घोषणाको तयारी बैठक जिम्मेवारी बाडफांड 				
८	पूर्ण सरसफाई पश्चात वा पूर्ण सरसफाईको दीगोपना र प्रवर्द्धन	<ul style="list-style-type: none"> पूर्ण सरसफाई घोषणा पश्चात गर्नुपर्ने, थपगर्नु पर्ने र नियमितता दिनु पर्ने कामको वारेमा जानकारी गराउने पूर्ण सरसफाई घोषणा पश्चातको लागि कार्य योजना तयार गर्ने 				

**पश्चिम नेपाल ग्रामीण खानेपानी तथा सरसफाइ परियोजना-दोस्रो चरण
गाविसस्तरीय पूर्ण सरसफाइ निर्देशिका तथा नमूना योजना**

क्र सं	कृयाकलाप	के गर्ने ? (छलफलका विषयवस्तुहरु)	मिति		जिम्बेवारी	
			देखि	सम्म	मुख्य	सहयोगी
		<ul style="list-style-type: none"> ● सरसफाइमा आत्मनिभर हुनको लागि नियमित बजेट विनियोजनको व्यवस्था गर्ने 				

अनुसूची ३ : वडा नागरिक मन्चका लागि पूर्ण सरसफाइ कृयाकलापहरु संचालन गर्न नमूना कार्य योजना फारम

यो कार्य योजना निर्देशिकामा उल्लेख गरिएको चरणवट्ट प्रक्रियाको आधारमा तयार गरिएको छ । यस्ताई आवश्यकता अनुसार थपघट गर्न सकिनेछ ।

वडागत तहमा गरिने कार्ययोजना

जिल्लाको नाम :

गाविसको नाम:

वडा नं.

फिल्ड संयोजकको नाम:

अगुवा वास सहजकर्ता:

स्वास्थ्य प्रवर्द्धकको नाम:

क्र सं	कृयाकलाप	के गर्ने ? (छलफलका विषयवस्तुहरु)	मिति		जिम्बेवारी	
			देखि	सम्म	मुख्य	सहयोगी
१	वडा नागरिक मञ्च वा वडा वासस्तरीय समन्वय समितिसंग समन्वय बैठक	<ul style="list-style-type: none"> ● वडा नागरिक मञ्चको भूमिका, जिम्मेवारी र पूर्ण सरसफाइको महत्वको जानकारी गराउने ● पूर्ण सरसफाइ वडा घोषणाका लागि गर्नु पर्ने कार्यको वारेमा जानकारी तथा छलफल र गोष्ठीमा सहभागी तथा मिति घोषणा 				
२	वडा स्तरमा सरोकारवालाहरुलाई पूर्ण सरसफाइ सूचक गोष्ठी संचालन	<ul style="list-style-type: none"> ● वडा स्तरका राजनैतिक दल र भिवाससिसिवीच छलफल र कार्यक्रममा सहयोग गर्ने वातावरण बनाउने 				

**पश्चिम नेपाल ग्रामीण खानेपानी तथा सरसफाइ परियोजना-दोस्रो चरण
गाविसस्तरीय पूर्ण सरसफाइ निर्देशिका तथा नमूना योजना**

क्र सं	कृयाकलाप	के गर्ने ? (छलफलका विषयवस्तुहरू	मिति		जिम्बेवारी	
			देखि	सम्म	मुख्य	सहयोगी
		<ul style="list-style-type: none"> ● बडा स्तरको खुल्ला दिसामुक्त घोषणा पछिको अवस्था माथि छलफल, वस्तुस्थिति, तथ्यांक विश्लेषण पूर्ण सरसफाइका सूचकहरू तयारी ● बडागत तहको सरसफाइ सम्बन्धी तथ्यांक संकलन ● महिला स्वयंसेविका, आमा समूह, बाल सञ्जालसंगगको कार्य बाँडफाँड ● बडास्तरबाट पूर्ण सरसफाइ रणनीतिक योजना वारेमा छलफल गरी गाविसमा पठाउने ● बडास्तरिय अनुगमन समिति गठन तथा आचार संहिता निर्माण ● बडास्तरीय पूर्ण सरसफाइ सम्बन्धी कार्य योजना निर्माण तथा जिम्मेवारी बाँडफाँड 				
३	बडा स्तरमा नियमित वैठक	<ul style="list-style-type: none"> ● पूर्ण सरसफाइ प्रगति समिक्षा, ● विभिन्न माध्यमवाट प्रचार प्रसार तीव्र गर्न कार्यक्रम निर्धारण गर्ने जस्तै: सार्वजनीक सूचना टाँस, प्रचार प्रसार/बोर्ड, माइक्रो, विद्यालयस्तरीय व्याली, स्थानीय एफ. एम. आदि 				
४	चर्पीको स्तर उन्नती तथा सरसफाइ सूचक पुरा गर्ने वारेमा अभियान र्याली , सचेतना कार्यक्रम संचालन	<ul style="list-style-type: none"> ● चर्पी स्तोरन्ती गर्नु, घर संख्या अनुसार सरसफाइ मिस्त्री तालीम (आवश्यक पर्ने भएमा) ● चर्पीको प्रयोग, सरसफाइ तथा मर्मत सम्भार 				

**पश्चिम नेपाल ग्रामीण खानेपानी तथा सरसफाई परियोजना-दोस्रो चरण
गाविसस्तरीय पूर्ण सरसफाई निर्देशिका तथा नमूना योजना**

क्र सं	कृयाकलाप	के गर्ने ? (छलफलका विषयवस्तुहरू	मिति		जिम्बेवारी	
			देखि	सम्म	मुख्य	सहयोगी
		<ul style="list-style-type: none"> ● गाविस बाट तयारी गरेको सरसफाई सूचक पुरा गर्ने वारेमा समुदायमा सचेतना कार्यक्रम ● सचेतना कार्यक्रम संचालन (पूर्ण सरसफाई अभियानका भिडियो, सरसफाई र्याली आदि कार्यक्रम संचालन) ● चर्पीमा गनुपर्ने सुधार सम्बन्धीत घर परिवारलाई जानकारी गराउने र साथै के के सुधार गर्नुपर्ने प्रतिवेदन तयार गर्ने ● 				
५	अनुगमन	<ul style="list-style-type: none"> ● समूह विभाजनअनुसार समुदाय तहमा स्थलगत अवलोकन गरी अवस्था विश्लेषण, र कार्यक्रम विस्तार वारेमा छलफल ● पूर्ण सरसफाई पुरा भएका घरमा पूर्ण सरसफाई परिचय पत्र वितरण 				
६	पूर्ण सरसफाई क्षेत्र घोषणा	<ul style="list-style-type: none"> ● वडा पूर्ण सरसफाई घोषणा गर्ने मिति उल्लेख गर्ने ● भिवास सिसी लाई अनुगमनको लागि पत्राचार ● अनुगमन समितिलाई अनुगमन गर्ने व्यवस्था ● प्रमाणीकरणको प्रमाण पत्र प्राप्त 				
७	वडा तथा टोल पूर्ण सरसफाई घोषणा	<ul style="list-style-type: none"> ● भिवाससिसीले दिएको पूर्ण सरसफाई घोषणा गर्न सकिने पत्र पश्चात घोषणा ● समुदाय स्तरमा जानकारी ● घोषणा तयारीका लागि जिम्मेवारी बांडफांड तथा सो कार्यको अनुगमन 				

**पश्चिम नेपाल ग्रामीण खानेपानी तथा सरसफाइ परियोजना-दोस्रो चरण
गाविसस्तरीय पूर्ण सरसफाइ निर्देशिका तथा नमूना योजना**

क्र सं	कृयाकलाप	के गर्ने ? (छलफलका विषयवस्तुहरू	मिति		जिम्बेवारी	
			देखि	सम्म	मुख्य	सहयोगी
		<ul style="list-style-type: none"> ● दिगोपना र आनबानी परिवर्तनको निरन्तरताका वारेमा समय समयमा वैठक बस्ने मिति पनि घोषणा 				
५	त्रैमासीक वैठक	<ul style="list-style-type: none"> ● पूर्ण सरसफाइमा निरन्तरता भए नभएको वारेमा छलफल तथा भावी कार्य योजनावारेमा छलफल 				

पश्चिम नेपाल ग्रामीण खानेपानी तथा सरसफाई परियोजना-दोस्रो चरण
गाविसस्तरीय पूर्ण सरसफाई निर्देशिका तथा नमूना योजना

अनुसूची ४ : विद्यालयहरूका निमित्त पूर्ण सरसफाई कृयाकलापहरू संचालन गर्न नमूना कार्य योजना फारम

यो कार्य योजनो निर्देशिकामा उल्लेख गरिएको चरणबद्ध प्रक्रियाको आधारमा तयार गरिएको छ । यस्ताई अवश्यकता अनुसार थपघट गर्न सकिनेछ ।

विद्यालयको कार्ययोजना

जिल्लाको नाम : गाविसको नाम:

फिल्ड संयोजकको नाम:

विद्यालयको नाम:

अगुवा वास सहजकर्ता:

स्वास्थ्य प्रवर्द्धकको नाम:

क्र.सं	कृयाकलाप	के गर्ने ? (छलफलका विषयवस्तुहरू	मिति		जिम्मेवारी	
			देखि	सम्म	मुख्य	सहयोगी
१	विद्यालय शिक्षक, शिक्षिका, व्यवस्थापन समितिको, शिक्षक अभिभावक संघ, बाल क्लब र बाल स्वास्थ्य चेतना समिति, भाई बहिनी वैठक	विद्यालयको अवस्था विश्लेषण <ul style="list-style-type: none"> भौतिक सुविधा (चर्पी भए नभएको ,चर्पीमा पानीको व्यवस्था, चर्पीमा प्याड विसर्जन व्यवस्थापन) चर्पीको चुक्कुल, पानी राख्ने भाडाँ, वत्तिको उपलब्धता विद्यालय वरीपरीको सरसफाईको अवस्था 				
२	विद्यालय परिवार पदाधिकारीहरूलाई पूर्ण सरसफाई विधिका वारेमा अभिमुखीकरण	<ul style="list-style-type: none"> पूर्ण सरसफाईको महत्व र नियमित रूपमा गर्नुपर्ने व्यवहारहरूको जानकारी पूर्ण सरसफाई सूचकका वारेमा जानकारी घरमा पूर्ण सरसफाई सूचक निर्माण गर्ने कार्यमा सहजीकरण 				
३	विद्यालय सरसफाई अनुगमन र नियमित वैठक	विद्यालय <ul style="list-style-type: none"> चर्पीको अवस्था (चर्पी प्रयोग, सरसफाई, चर्पीमा पानीको सुविधा) विद्यालयको चर्पीमा भिन्न क्षमता, महिला, तथा बाल मैत्री 				

पश्चिम नेपाल ग्रामीण खानेपानी तथा सरसफाइ परियोजना-दोस्रो चरण
गाविसस्तरीय पूर्ण सरसफाइ निर्देशिका तथा नमूना योजना

क्र.सं	कृयाकलाप	के गर्ने ? (छलफलका विषयवस्तुहरू	मिति		जिम्मेवारी	
			देखि	सम्म	मुख्य	सहयोगी
		<ul style="list-style-type: none"> हात धुने स्थानमा टुटीभएको बाल्टी तथा सावुनको व्यवस्था फोहर व्यवस्थापन खाडल 				
४	समुदाय अनुगमन	<ul style="list-style-type: none"> चर्पीको किसीम, प्रयोग तथा सरसफाइ चागं वा मचान, निर्माण र प्रयोग फोहर निश्चित स्थानमा विसर्जन, बाटोको सरसफाइ पिउने पानीको व्यवस्थापन र शुद्धिकरण फोहर पानीको निकासा 				
५	प्रचार प्रसार तथा र सरसफाइ र्याली	<ul style="list-style-type: none"> घरदैली अभियान शुरुगर्ने ठाँउ र समय प्रचार प्रसार सामाग्री संकलन र तयारी र्यालीको लागि नारा तथा सन्देशहरू जुलुस सहित समुदायमा अवलोकन सरसफाइ सन्देश सहित र्याली कार्य योजना तयारी (कहिले सम्म पूर्ण सरसफाइ सूचक पुरा गर्न सकिन्छ)। 				
६	विद्यालय क्षेत्र र वरीपरी तथा वडागत तहमा पूर्ण सरसफाइ घोषणा।	<ul style="list-style-type: none"> भिवाससीसीलाई अनुगमनका लागि पत्राचार अनुगमनमा सहयोग प्रमाणीकरण तथा स्वीकृत 				
७	पूर्ण सरसफाइ घोषणा	<ul style="list-style-type: none"> घोषणा कार्यक्रमका लागि आवश्यक सहयोग घोषणा सम्पन्न 				

पश्चिम नेपाल ग्रामीण खानेपानी तथा सरसफाई परियोजना-दोस्रो चरण
गाविसस्तरीय पूर्ण सरसफाई निर्देशिका तथा नमूना योजना

अनुसूची ५ : महिला स्वयम् सेविकाहरूका निमित्त पूर्ण सरसफाई कृयाकलापहरू संचालन गर्न नमूना कार्य योजना फारम

यो कार्य योजनामा निर्देशिकामा उल्लेख गरिएको चरणवट्ट प्रक्रियाको आधारमा तयार गरिएको छ । यस्ताई अवश्यकता अनुसार थपघट गर्न सकिनेछ ।

विद्यालयको कार्ययोजना

जिल्लाको नाम : गाविसको नाम:

फिल्ड संयोजकको नाम:

अगुवा वास सहजकर्ता:

स्वास्थ्य प्रवर्द्धकको नाम:

क्र सं	कृयाकलाप	के गर्ने ? (छलफलका विषयवस्तुहरू)	मिति		जिम्मेवारी	
			देखि	सम्म	मुख्य	सहयोगी
१	स्वयम् सेविकाहरूको पहिलो वैठक	<ul style="list-style-type: none"> • तथ्यांक संकलन वारेमा जानकारी • फारम भर्ने वारे छलफल र फारम भर्ने सिकाउने • समुदायस्तरमा स्वयम् सेवीकाले गर्नुपर्ने कार्य वारेमा जानकारी तथा कार्य योजना । • स्वयम् सेवीका स्वयं नमुना बन्नु पर्नेवारेमा जानकारी 				
२	तथ्यांक संकलन	<ul style="list-style-type: none"> • घरधुरी भ्रमण र फारम भर्ने 				
३.	सचेतना कार्यक्रम संचालन	<ul style="list-style-type: none"> • पूर्ण सरसफाका सूचकहरूको वारेमा जानकारी • यसका फाइदाहरूको वारेमा सचेतना कार्यक्रम संचालन • आमा समूहको वैठकमा पूर्ण सरसफाई वारेमा छलफल • भिडीयो सो, सरसफाई र्याली कार्यक्रम र आवश्यक सहयोग सरसफाई सहजकार्ताहरूलाई • कार्य योजना तयारी 				

**पश्चिम नेपाल ग्रामीण खानेपानी तथा सरसफाई परियोजना-दोस्रो चरण
गाविसस्तरीय पूर्ण सरसफाई निर्देशिका तथा नमूना योजना**

क्र सं	कृयाकलाप	के गर्ने ? (छलफलका विषयवस्तुहरु)	मिति		जिम्मेवारी	
			देखि	सम्म	मुख्य	सहयोगी
४	स्वयम् सेविकाहरुको मासिक वैठक	<ul style="list-style-type: none"> ● प्रगति समिक्षा ● सचेतीकरण कार्यक्रममा आएका चुनौती तथा समाधान गरिएका उपायहरुको वारेमा छलफल 				
५	पूर्ण सरसफाई घोषणा	<ul style="list-style-type: none"> ● पूर्ण सरसफाई घोषणा कार्यक्रममा तोकेको जिम्मेवारी पुरा गर्ने 				
६	पूर्ण सरसफाईको दीगोपनाको लागि नियमित अनुगमन	<ul style="list-style-type: none"> ● नियमित रूपमा पूर्ण सरसफाई अवस्थावारे आमा समूह लगायतको समूहसँग छलफल ● वडा, गाविस तथा समुदाय तहमा पूर्ण सरसफाई दीगो राख्न सहयोग आवश्यक भएमा भिवाससिलाई अनुरोध गर्ने 				

पश्चिम नेपाल ग्रामीण खानेपानी तथा सरसफाइ परियोजना-दोस्रो चरण
गाविसस्तरीय पूर्ण सरसफाइ निर्देशिका तथा नमूना योजना

अनुसंधी ६ : पूर्ण सरसफाइ अनुगमनका लागि नमूना फारम

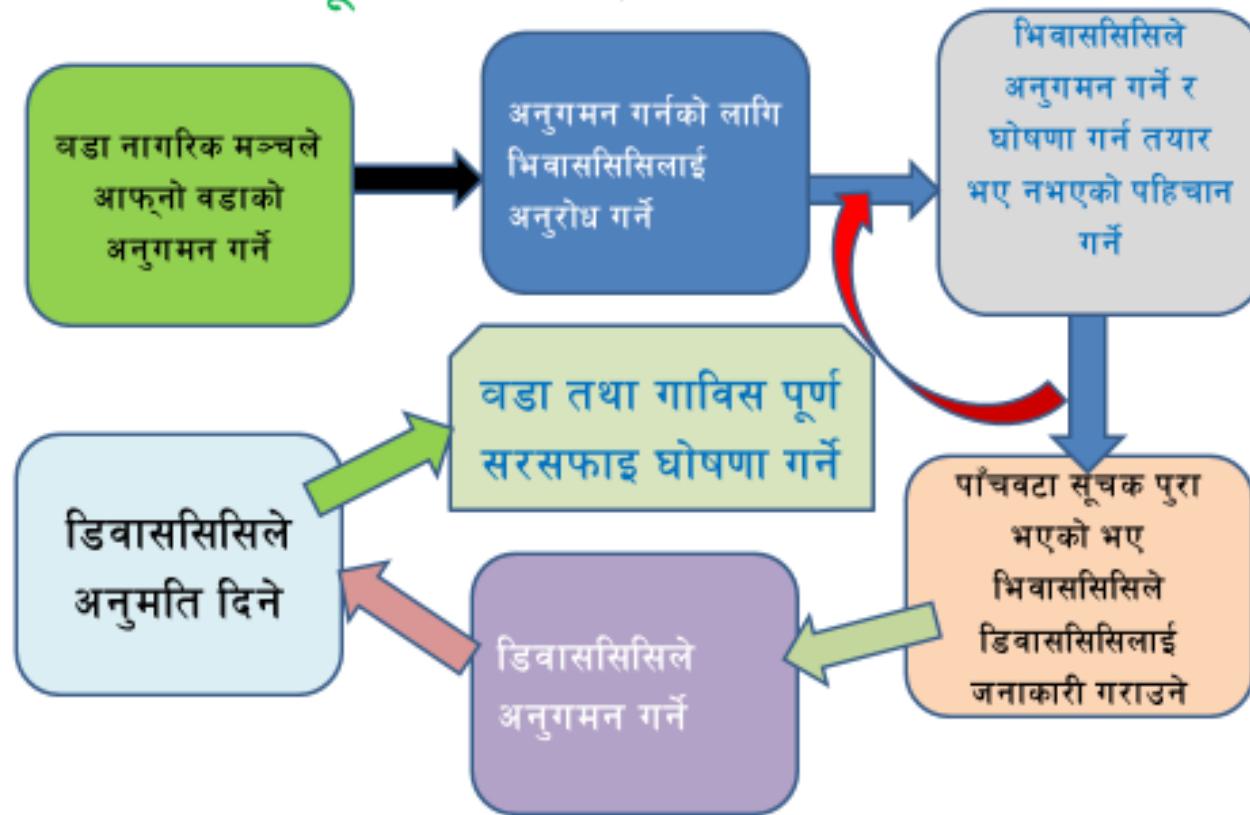
यो अनुगमन फारम घरधुरी स्तरको पूर्ण सरसफाइ अनुगमनका निमित्त प्रयोग गर्न सकिनेछ । पूर्ण सरसफाइका सूचकहरु जिल्लाको नीतिले निर्णय गरे अनुसार फेरबदल गर्न सकिनेछ । (पूर्ण सरसफाइ अनुगमन पुस्तिकालाई प्रयोग गर्ने)

क. स.	घरमुलीको नाम	पूर्ण सरसफाइका सूचकहरु(जिल्लाको नीतिले निर्णय गरेअनुसार सूचकहरु उल्लेख गर्ने)								पूर्ण सरसफाइ घोषणाका लागि तयार छ/छैन
		चर्पी प्रयोगमा छ/छैन	सावुन पानीले हात धुने अभ्यास छ/छैन	पानी शुद्धिकरण गर्ने गरेको छ/छैन	व्याक्तीगत सरसफाइ गर्ने गरेका छ/छैन	तरल तथा ठोस जोहर व्यवस्थापन छ/छैन	सुरक्षित खाना व्यवस्थापन छ/छैन	महिनवारी सरसफाइ गर्ने गरेका छ/छैन	अन्य	
१										
२										
३										
४										
५										
६										
७										
८										
९										
१०										
११										

पश्चिम नेपाल ग्रामीण खानेपानी तथा सरसफाई परियोजना-दोस्रो चरण
गाविसस्तरीय पूर्ण सरसफाई निर्देशिका तथा नमूना योजना

अनुसूची ७: पूर्ण सरसफाई घोषणा प्रक्रया

पूर्ण सरसफाई घोषणा प्रक्रिया

पश्चिम नेपाल ग्रामीण खानेपानी तथा सरसफाई परियोजना-दोस्रो चरण
गाविसस्तरीय पूर्ण सरसफाई निर्देशिका तथा नमूना योजना

अनुसूची द : नमूना पूर्ण सरसफाई प्रतिबद्धता पत्र

(पूर्ण सरसफाई घोषणाका दिन प्रयोग गर्ने, आवश्यकतानुसार गाविसको अवस्थालाई हेरी परिमार्जन गर्न सकिनेछ ।)

प्रतिबद्धता पत्र

पूर्ण सरसफाई अभियानको फलस्वरूप यस गाउँ / वडा / गाविसमा वसोवास गर्ने हामी सम्पूर्ण बासिन्दाहरूको विशेष सकियतामा सरसफाई तथा स्वच्छता सम्बन्धी वानी व्यहोरा परिवर्तन गरेका छौं । हामी अब देखि सधै नियमति रूपमा चर्पीको प्रयोग गर्ने, महत्वपूर्ण अवस्थाहरूमा साबुन पानीले हात धुने, पिउने पानीको सुरक्षित व्यवस्थापन र शुद्धिकरण, व्यक्तिगत सरसफाई तथा स्वच्छतामा सुधार तथा घर भित्र र बाहिरका फोहोर मैलाको उचित व्यवस्थापन गर्न थालेका छौं । साथै हामी सबैले घरवरपरको वातावरण, सार्वजनिक स्थलको सरसफाई र विद्यालयमा छात्रा तथा छात्रमैत्री सरसफाई तथा स्वच्छता कायम गर्न ध्यान दिनेछौं । हामी सबैले सार्वजनिक तथा विद्यालयका शैचालयहरू संचालनमा रहेको र प्रयोगकर्ता मैत्री (अपझ्ता, छात्रा तथा छात्रमैत्री) भएको सुनिश्चित गर्नेछौं । आजका मिति.....
देखि हामी सबै यस गाविसका बासिन्दाहरू पूर्ण सरसफाई तथा स्वच्छताका प्रमुख आनीबानीहरू अनुसरण गर्न प्रतिबद्ध छौं । हामीको उपस्थितिमा यस गाउँ / वडा / गाविसलाई आफ्ना पूर्वज, देवी देवता तथा आ आफ्ना धर्मको आस्थालाई साक्षी राखी पूर्ण सरसफाइयुक्त तथा आनीबानी परिवर्तन भएको क्षेत्र घोषणा गर्दछौं ।

पश्चिम नेपाल ग्रामीण खानेपानी तथा सरसफाइ परियोजना-दोस्रो चरण
गाविसस्तरीय पूर्ण सरसफाइ निर्देशिका तथा नमूना योजना

अनुसूची ९: पूर्ण सरसफाइ घोषणाको प्रमाण-पत्रको नमूना

जिल्ला खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता समन्वय समिति

पूर्ण सरसफाइ घोषणाको प्रमाण-पत्र

श्री गाविस,

वडा नं.

..... जिल्ला, गाविस, वडा नं..... गाउँका निवासीहरूले सरसफाइका सुविधामा स्तरोन्नति र स्वच्छता प्रवर्द्धन तथा वानी व्यहोरामा परिवर्तन गरी दिगो सरसफाइयुक्त अवस्था हासिल गर्न सफल भएकोले भविष्यमा पनि यसलाई निरन्तरता दिने अपेक्षा राख्दै आज मिति का दिनदेखि यस **वडा नं** लाई पूर्ण सरसफाइयुक्त क्षेत्र घोषणा गरि यो प्रमाण - पत्र प्रदान गरिएको छ ।

सचिव

कार्यालय प्रमुख

खानेपानी तथा सरसफाइ सब । डिभिजन

कार्यालय

अध्यक्ष

स्थानीय विकास अधिकारी
जिल्ला विकास समितिको कार्यालय

पश्चिम नेपाल ग्रामीण खानेपानी तथा सरसफाइ परियोजना-दोस्रो चरण
गाविसस्तरीय पूर्ण सरसफाइ निर्देशिका तथा नमूना योजना

अनुसूची १०: पूर्ण सरसफाइ घोषणा समय तालिका

क्र. सं.	विवरण	प्रथम वर्ष (महिनामा)												द्वितीय वर्ष												तृतीय वर्ष											
		१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२
१	वडा नं १ पूर्ण सरसफाइ घोषणा																																				
२	वडा नं २ पूर्ण सरसफाइ घोषणा																																				
३	वडा नं ३ पूर्ण सरसफाइ घोषणा																																				
४	वडा नं ४ पूर्ण सरसफाइ घोषणा																																				
५	वडा नं ५ पूर्ण सरसफाइ घोषणा																																				

पश्चिम नेपाल ग्रामीण खानेपानी तथा सरसफाई परियोजना-दोस्रो चरण गाविसस्तरीय पूर्ण सरसफाई निर्देशिका तथा नमूना योजना